

Paweł Gut

<https://orcid.org/0000-0003-3148-3298>

Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński

Joachim Wedel i jego kronika domowa (*Hausbuch*)

Joachim von Wedel żył w latach 1552–1609. Wywodził się ze znanego pomorskiego rodu szlacheckiego. Otrzymał staranne wykształcenie uniwersyteckie. Choć prowadził życie ziemiańskie, to równocześnie aktywnie uczestniczył w życiu politycznym księstwa pomorskiego. Wiedza, a także doświadczenie życiowe i polityczne stały się podstawą do napisania kroniki domowej (*Hausbuch*). Stanowi ona dzieło historyczne, a także dydaktyczne i moralizatorskie. Choć miała służyć celom wychowawczym w rodzie von Wedel, stała się już w kilka lat po powstaniu źródłem wiedzy dla pisarzy i historyków.

Joachim von Wedel lived from 1552 to 1609. He came from a well-known Pomeranian noble family and received a thorough university education. While he lived as a landowner, he also actively participated in the political life of the Duchy of Pomerania. His knowledge, as well as his life and political experience, became the basis for writing a household chronicle – a commonplace book (*Hausbuch*). It is a historical work, as well as a didactic and moralising one. Although it was intended to serve educational goals within the von Wedel family, a few years after its creation, it became a source of knowledge for writers and historians.

S ł o w a k l u c z o w e: Joachim von Wedel, kronikarstwo, *Hausbuch*, kronika domowa, księstwo pomorskie, Pomorze, nowożytność

K e y w o r d s: Joachim von Wedel, chronicle, *Hausbuch*, commonplace books, Duchy of Pomerania, Pomerania, early modern era

<http://dx.doi.org/10.12775/OiRwP.2025.05>

<http://rcin.org.pl>

1. Wstęp

Pomorskie kronikarstwo czasów książęcych stanowi nadal dość nierozpoznany obszar badań, mimo podejmowanych w przeszłości i współcześnie cząstkowych studiów i edycji źródłowych¹. Wiązać to należy z peryferyjnością tego kraju w ramach tak kręgu historiografii niemieckiej, jak również od 1945 r. polskiej. Nie sprzyjało to powstawaniu *case studies* kolejnych nowożytnych kronikarzy, polihiсторów czy historyków pomorskich, ale i również opracowań syntetycznych. Jak dotąd ukazały się opracowania o Johannie Bugenhagenie (1485–1558), Thomasie Kantzowie (1505–1542)², a pewne uzupełnienia stanowią także studia wykonane przez wydawców kronik, tak wspomnianych już dwóch ojców historiografii pomorskiej³, jak i innych autorów⁴. Ponadto wskazać należy na trzy ogólne opra-

¹ Pierwszą próbę podsumowania historiografii pomorskiej przedstawił Amandus Karl Vanselow (1699–1771) w latach dwudziestych XVIII w.: A. K. Vanselow, *Gelehrtes Pommern oder Alphabetische Verzeichniß einiger in Pommern gebornen Gelehrten männlichen und weiblichen Geschlechtes nach ihren merckwürdigsten Umständen und verfertigten Schrifften*, Stargard 1728; Th. Gadebusch, *Ueber die Geschichte von Pommern*, Greifswald 1771.

² W. Fenrych, *Kroniki Jana Bughena i Tomasza Kantzowa o dziejach Pomorza Zachodniego w latach 1370–1464. Studium z zakresu ideologii politycznej*, Szczecin–Poznań 1965; J. Petersohn, *Die dritte hochdeutsche Fassung von Kantzows Pommerscher Chronik. Identifikation eines verkannten Geschichtswerkes*, „Baltische Studien” NF 59, 1973, s. 27–41; R. Schmidt, *Die Pomerania als Typ territorialer Geschichtsdarstellung und Landesbeschreibung des 16. und beginnenden 17. Jahrhundert (Bugenhagen – Kantzow – Lubinus)*, w: *Landesbeschreibung Mitteleuropas vom 15. bis 17 Jh.*, hrsg. von H.-B. Harder, Köln–Wien 1983, s. 49–78; H.-G. Leder, *Johannes Bugenhagens Pomerania – Humanistische Einflüsse auf die frühe Landesgeschichtsschreibung in Pommern*, w: *Pommern in der Frühen Neuzeit. Literatur und Kultur in Stadt und Region*, hrsg. von W. Kühlmann, H. Langer, Tübingen 1994, s. 77–99; H. Blume, *Thomas Kantzows Hochdeutsch. Zum Sprachstand der ersten hochdeutschen Fassung seiner Pommerschen Chronik*, w: *ibidem*, s. 171–185; P. Ślizewski, *Między badawczą rzetelnością a mitem. Tomasz Kantzow (1505–1542) – wczesny prekursor nowoczesnej historiografii Pomorza Zachodniego?*, „Przegląd Zachodniopomorski” 63, 2019, 3, s. 5–30.

³ O. Heinemann, *Einleitung*, w: J. Bugenhagen, *Pomernia*, hrsg. von O. Heinemann, Stettin 1900, s. I–LVI; J. Strzelczyk, *Tomasz Kantzow jako historyk na tle epoki*, w: Th. Kantzow, *Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku*, t. 1, tł. K. Gołda, oprac. T. Białecki, E. Rymar, Szczecin 2005, s. 11–33; V. Gummelt, *Auf den Spuren der Geschichte Pommerns – die Pomerania von Johannes Bugenhagen*, w: J. Bugenhagen, *Pomerania*, hrsg. vom N. Buske, Schwerin 2009, s. 13–16.

⁴ M. Cieśluk, A. Gut, P. Gut, *Paul Friedeborn i jego kronika / Paul Friedeborn und seine Chronik*, w: P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina [z 1613 roku]*,

cowania dotyczące, a może raczej zestawiające dorobek historiograficzny czasów książęcych Wilhelma Böhmera z 1835 r.⁵, Josefa Deut-scha z 1926 r.⁶, a także Hermanna Bollnowa z 1937 r.⁷

Wśród zachowanych kronik nowożytnego księstwa pomorskiego na szczególną uwagę zasługują dwa dzieła, jedno autorstwa burmistrza Stralsundu Bartolomäusa Sastrowa (1595)⁸, a kolejne – pomorskiego szlachcica i radcy ziemskiego Joachima von Wedla (1606)⁹. Są to bowiem przykłady kronik domowych (*Hausbuch*), co w polskim kręgu kulturowym zaliczyć można do pisarstwa typu *silva rerum*¹⁰.

Szczególny charakter ma Hausbuch Joachima von Wedla, jest przykładem połączenia powszechnej wiedzy historycznej z dziejami księstwa, a także bardzo obszernymi informacjami genealogiczno-rodzinnymi rodu von Wedel i spokrewnionych rodów szlacheckich. Przyjmując zaproponowaną przez Jana Petersa typologię niemieckich *Hausbuchów*, kronikę domową Joachima von Wedla należy zaliczyć do „ksiąg opisowych/przedstawienia” (*Darstellungsbuch*)¹¹.

Kronika domowa Joachima von Wedla stanowi unikatowe w skali Pomorza źródło do dziejów społecznych i ustrojowych władztwa Gryfitów, a także dynastii panującej w księstwie w XVI i początku XVII w. (1500–1606). Ze względu na charakter opracowania – kroniki przeznaczonej na użytek wewnętrzny rodziny – Joachim von Wedel przedstawił wiele własnych osądów oraz komentarzy, często bardzo krytycznych wobec opisanych wydarzeń czy bohaterów, w tym, a może przede wszystkim o książętach panujących na

t. 1, tł. R. Simiński, J. Grzelak, A. Gut, M. Cieśluk, oprac. E. Rymar, J. Grzelak, P. Gut, R. Simiński, A. Gut, M. Cieśluk, Szczecin 2022, s. XII–LXXXVII.

⁵ W. Böhmer, *Übersicht der allgemeinen Chroniken und Geschichten Pommerns seit Kantzow*, „Baltische Studien”, 3a, 1835, s. 66–171.

⁶ J. Deutsch, *Pommersche Geschichtsschreibung bis zum Dreißigjährigen Krieg*, „Pommersche Jahrbücher”, 23, 1926, s. 1–36.

⁷ H. Bollnow, *Die pommerschen Herzöge und die heimische Geschichtsschreibung*, „Baltische Studien”, NF 39, 1937, s. 1–35.

⁸ *Bartholomäi Sastrowen Herkommen, Geburt und Lauff seines gantzen Lebens*, Bd. 1–3, hrsg. von G. Ch. F. Mohnike, Greifswald 1823–1824.

⁹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel aus Krempzow Schloss und Blumberg Erbgeessen*, hrsg. von J. von Bohlen, Tübingen 1882.

¹⁰ S. Roszak, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg typu silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004.

¹¹ Jan Peters charakteryzując niemieckie *Hausbuchy*, wyróżnił 4 ich typy: *Erkundungsbuch*, *Aufschreibebuch*, *Darstellungsbuch* oraz *Selbstsichtbuch*. Do ostatniej należy zaliczyć kronikę – autobiografię Bartholomäusa Sastrowa. Szerzej o typach kronik domowych zob. S. Roszak, op. cit., s. 20.

Pomorzu. Kronika w wielu miejscach ma charakter dzieła dydaktycznego i wychowawczego.

Celem artykułu jest przedstawienie osoby autora kroniki domowej Joachima von Wedla, a także samego dzieła, zachowanego w ośmiu odpisach oraz w edycji źródłowej opracowanej przez Juliusa von Bohlena w 1882 r.

Podstawą źródłową opracowania jest sama kronika¹², a także akta z zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie (zespoły Archiwum Książąt Szczecińskich, Rękopisy i Spuścizny)¹³.

2. Biografia Joachima von Wedla

Postać Joachima von Wedla Młodszego (Jüngere), dziedzica Morzycy (Blumberg) i pomorskiego kronikarza jest enigmatyczna. Mimo pozostawienia po sobie dość dużej ilości informacji w opracowanym dziele, nie doczekał się on biografii, choć w XVII–XX w. kilku badaczy wypowiedziało się na temat samej kroniki dziedzica z Morzycy. Hasłowe dane zawarte zostały w osiemnastowiecznych opracowaniach Amandusa Karla Vanselowa czy Thomasa Gadebuscha¹⁴. W 1882 r. w posłowie do edycji *Hausbucha* wydawca J. von Bohlen zawarł na jeden stronie biograficzne dane o autorze¹⁵. Z kolei kilka lat później Gottfried von Bülow, ówczesny dyrektor Pruskiego Królewskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, opublikował w *Allgemeine Deutsche Biographie* jednostronicowy biogram Joachima von Wedla wraz z krótką oceną kroniki¹⁶. W 2003 r. skrótowo o biografii tego pomorskiego pisarza wypowiedzieli się Grzegorz Brzustowicz¹⁷ oraz

¹² Przygotowując niniejszą rozprawę, autor zapoznał się z rękopisami kroniki przechowywanymi w Archiwum Państwowym w Szczecinie, Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, Landesarchiv Greifswald, Universitätsbibliothek Greifswald, Stadtarchiv Stralsund oraz Riksarkivet Stockholm.

¹³ Brak niestety akt rodowych rodziny von Wedel, choć z zachowanych informacji wiadomo, że archiwa dworskie tej rodziny istniały przed 1945 r., O. Grotefend, *Bericht über die Verzeichnung der kleineren nichtstaatlichen Archive des Kreises Pyritz in Pommern*, Stettin 1924.

¹⁴ A. K. Vanselow, op. cit., s. 125; Th. Gadebusch, op. cit., s. 14.

¹⁵ J. von Bohlen, *Nachwort des Herausgebers*, w: *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 565–566. Wydawca skupił się w posłowie przede wszystkim na samym dziele, omawiając jego wartość oraz ocenę badaczy, ibidem, s. 556–565.

¹⁶ G. von Bülow, *Wedel Joachim von*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, 41, 1896, s. 409–410.

¹⁷ G. J. Brzustowicz, *Wedlowie z Krępcewa*, „Stargardia” 3, 2003, s. 92–94.

Edward Rymar¹⁸. Z kolei w 2011 r. Dörthe Buchhester opracowała biogram pomorskiego kronikarza dla leksykonu niemieckojęzycznych autorów¹⁹. Ponadto zainteresowani mogą zapoznać się z biogramami Joachima von Wedla w internetowych publikatorach (Wikipedia²⁰, Encyklopedia Pomorza Zachodniego – Pomeranica.pl²¹).

Joachim von Wedel urodził się 2 lipca 1552 r. w Morzycy na pograniczu ziemi pyrzyckiej i szadzkiej, w znanej pomorskiej i marchijskiej rodzinie szlacheckiej. Jego rodzicami byli Otto von Wedel (1495–1557) oraz Gertruda z domu von Eickstedt²².

Wedlowie w średniowieczu i czasach nowożytnych stanowili mocno rozbudowany genealogicznie ród, dzielący się na kilkanaście linii i gałęzi, żyjących na Pomorzu, w Nowej Marchii i Brandenburgii oraz w Polsce, w północnej Wielkopolsce, w ziemi waleckiej (Wedel-Tuczyńscy), a także Szlezwiku-Holsztynie, Danii, Szwecji czy Anglii i Francji²³. Na Pomorzu ród von Wedel dzielił się od XIII w. na kilka linii. Linia krępcewska pochodziła najpewniej od Hasso osiadłego na początku XIV w. na zamku w Krępcewie (Krempzow)²⁴. Na przełomie XV i XVI w. ta gałąź rodu dzieliła się na kilka następnych linii, których reprezentanci zamieszkiwali po degradacji miejscowego zamku dwory w Krępcewie, Morzycy, Rzeplinie (Repplin), a także w Stargardzie (Stargard in Pommern)²⁵. Z linii krępcewskiej wywodzili się żyjący w drugiej połowie XVI i w początkach XVII w. Joachim von Wedel zwany Młodszy z Morzycy, autor kroniki domowej, a także Lupold von Wedel (1544–1615), podróżnik, pisarz

¹⁸ E. Rymar, *Okolice Dolic w XVI w. w Kronice domowej Joachima von Wedel z Morzycy*, „Stargardia”, 3, 2003, s. 417.

¹⁹ D. Buchhester, *Wedel, Wedell, Joachim von*, w: *Killy Literaturlexikon – Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes*, vol. 12: Vo–Z, 2. Auf., hrsg. von W. Kühmann, Berlin 2011, s. 190–191.

²⁰ *Joachim von Wedel*, https://de.wikipedia.org/wiki/Joachim_von_Wedel (14 VIII 2024).

²¹ W pomeranica.pl biogram Joachima von Wedel opracowała Joanna Kościelna, https://pomeranica.pl/wiki/Joachim_von_Wedel (14 VIII 2024).

²² G. von Bülow, op. cit., s. 409.

²³ Zob. C. F. von Wedel, *Uebersicht der Familien-Geschichte des Geschlechts Wedel*, rkps powielony, bpag., AP Szczecin, Biblioteka B.10774; D. von Wedel, *Familien Matrikel der Herren und Grafen von Wedel*, Freiburg 1997, passim.

²⁴ Zamek w Krępcewie ród von Wedel posiadał na pewno w 1305 r., H. von Wedel, *Geschichte des Schlossgesessenen Geschlechtes der Grafen und Herren von Wedel*, Leipzig 1894, s. 247; G. J. Brzustowicz, op. cit., s. 83; por. D. von Wedel, op. cit., s. 8.

²⁵ G. J. Brzustowicz, op. cit., s. 90.

i marszałek nadworny księcia Filipa II, współwłaściciel Krępcewa²⁶, oraz Joachim von Wedel (1537–1614) zwany Starszym, zarządca domeny w Szadzku (Saatzig), także współwłaściciel Krępcewa²⁷.

Bezpośredni przodkowie Joachima von Wedla, kronikarza pomorskiego, mieszkali w Morzycy od początku XVI w. Już jego dziad, Joachim von Wedel, był właścicielem wsi i dworu, początkowo wspólnie z bratem Dionizym (zm. 1518)²⁸. Po jego śmierci dobra w Morzycy otrzymali synowie Krzysztof (?–1550) oraz Otto (1495–1557). Z kolei trzeci z synów, Johann von Wedel, po ukończeniu studiów teologicznych został duchownym, a następnie dziekanem kolegiaty w Myśliborzu, z czasem jednak stał się zwolennikiem reformacji i przeprowadził sekularyzację tej fundacji kościelnej²⁹. Joachim von Wedel, dziadek kronikarza, miał jeszcze trzy córki: Dorotę, Annę i Małgorzatę.

Przez kilkadziesiąt lat majątkiem zajmował się Krzysztof, gdyż Otto już w młodym wieku został oddany na nauki na dwór książęcy w Szczecinie. Pełnił on tam różne funkcje, był m.in. ochmistrem młodego księcia Filipa I, a także marszałkiem nadwornym w Wołogoszczy (Wolgast) i zarządcą domeny (*Hauptamtsmann*) i zamku

²⁶ *Lupold von Wedel's Beschreibung seiner Reisen und Kriegserlebnisse 1561–1606*, Nach der Urhandschrift hrsg. und bearb. von M. Bär, Stettin 1895; J. A. Kościelna, *Lupold von Wedel (1544–1615) w podróży do Anglii i Szkocji. Przyczynek do historii pomorskiej dyplomacji*, w: *Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni dziejów*, red. R. Simiński, A. Szczepańska-Dudziak, Szczecin 2016, s. 93–114.

²⁷ Osoby Joachima Starszego oraz Joachima Młodsze były mylone przez biografów czy genealogów. Świadectwem tego było m.in. przypisywanie Joachimowi Młodszemu stanowiska starosty szadzkiego – zarządcy domeny w Szadzku (*Hauptmann in Saatzig*). Te informacje odnieść należy jednak do kuzyna Joachima von Wedel mieszkającego w Krępcewie, zwanego Starszym. Autor kroniki domowej nie pełnił bowiem tego stanowiska, AP Szczecin, Rękopisy i Spuścizny (dalej: RiS), sygn. 516, s. 219a, AP Szczecin, Archiwum Książąt Szczecińskich (dalej: AKS), sygn. II/663. Lupold był stryjecznym bratem ojca Joachima Młodsze, Ottona, czyli synem brata dziadka Joachima von Wedla, Kurta von Wedel (1507–1552). Z kolei Joachim Starszy był kuzynem obu wspomnianych wyżej pisarzy, synem Jerzego (1490–1566), marszałka nadwornego i zarządcy domeny w Kołbaczu. Jerzy i jego syn Joachim wywodzili się z linii Hansa von Wedla, odnotowanego w źródłach w latach 1423–1432, który mógł być bratem pradziadka Lupolda i prapradziadka Joachima Młodsze, Joachima Starego, G. J. Brzustowicz, op. cit., s. 102–105.

²⁸ Żoną Joachima była Anna z linii łobeskiej rodu von Borcke.

²⁹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 176–177; E. Rymar, *Kolegiata w Myśliborzu i skład jej kapituły (XIII–XVI w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 13, 2006, s. 20–21, 31.

w Loitz³⁰. Dopiero po śmierci brata³¹ zrezygnował ze służby u księcia pomorskiego i na początku 1551 r. przejął pełną kontrolę nad dobrami w Morzycy. Zaangażowanie się w sprawy rodowe i ustawkowanie się na majątku rodzinnym stało się również dla Ottona von Wedla impulsem do zawarcia małżeństwa. Wybranką dziedzica z Morzycy była Gertruda von Eickstedt (1529–?), córka Dubslaffa, właściciela majątku w Klempenow w księstwie wołogoskim³².

Już rok później młodzi małżonkowie doczekali się potomka. Był nim późniejszy autor kroniki domowej Joachim von Wedel. Dwa lata później Gertruda von Wedel urodziła jeszcze Ottonowi córkę Annę (9 I 1554), lecz ta w wieku 6 lat zmarła (28 IV 1560)³³.

W końcu czerwca 1557 r. zmarł Otto von Wedel i dziedzicem majątku w Morzycy został jego jedyny syn, Joachim³⁴. Pieczę nad dobrami nieletniego Joachima oraz opiekę nad rodziną przejął Hasso II von Wedel (1529–1573) z Krępcewa, „syn Kurta, brata mojego dziadka”, a brat podróżnika i pisarza Lupolda von Wedel. Kilkanaście miesięcy po śmierci męża (16 I 1559) Gertruda, matka Joachima, wysłała ponownie za mąż za opiekuna majątku i jej małoletniego syna, Hassego von Wedla³⁵. Małżeństwo to doczekało się kilkorga dzieci, przyrodniego rodzeństwa autora kroniki³⁶.

O dzieciństwie i latach młodości Joachima von Wedla zachowało się niewiele źródeł poza wiadomościami z samej kroniki dziedzica z Morzycy. Na pewno matka i ojczym dbali o jego wykształcenie. W 1566 r. w dworze rodzinnym młody Joachim miał *preceptora* Matthiasa Knuschena³⁷. Według G. von Bülowa młody szlachcic z Morzycy miał studiować na Viadrinie we Frankfurcie nad Odrą

³⁰ W 1537 r. Otto von Wedel miał brać udział w podróży księcia Filipa II na uniwersytet w Heidelbergu, C. F. von Wedel, *Uebersicht der Familien-Geschichte*, bpag.

³¹ Krzysztof von Wedel miał z małżeństwa z Anną von Damitz 4 synów, lecz zmarli oni w dzieciństwie, a także 4 córki, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 176.

³² *Ibidem*, s. 95, 158, 175–176; G. J. Brzustowicz, op. cit., s. 93.

³³ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 160–161, 169.

³⁴ Gertruda, matka Joachima, otrzymała zapis na wdowieństwo 10 tys. guldenów z dóbr rodowych, *ibidem*, s. 176.

³⁵ *Ibidem*, s. 184.

³⁶ Z drugiego małżeństwa matki Joachim von Wedel miał trzech braci i trzy siostry przyrodnie, *ibidem*, s. 194, 205, 211, 241.

³⁷ Nauczyciel Joachima został zastrzelony w jednej z utarczek rodowych przez Hansa Mola, sługę Barbary von Podewils z domu von Wedel, *ibidem*, s. 211.

w 1569 r.³⁸ W matrikule uniwersyteckiej wpis o przyjęciu naszego bohatera można znaleźć już w 1568 r. Według niego „Joachimus a Wedel in Blomberck Pomeranus” miał zapisać się na tę uczelnię po objęciu na św. Jerzego 1568 r. rektoratu przez Jonasa von Bieberstein (*Jonas baro a Bibersteina*), pana z Forst i Brodów (Pforten)³⁹. Po około roku, 18 maja 1569 r. Joachim von Wedel stał się studentem pomorskiej Alma Mater w Greifswaldzie „18. Mai Joachimus a Wedel, eques Pomeranus, sedem fortunarum habens in Blumberg”⁴⁰. Według matrikuły tego uniwersytetu miał rozpocząć studia wraz z Joachimem von Eickstedtem oraz Paulem Manthe ze Złocieńca (Falkenburg).

Z kolei Joachim von Wedel przekazał w kwestii swej edukacji, że wiosną 1567 r., po otrzymaniu lenna od margrabiego Jana Kostrzyńskiego, kontynuował studia „z dużym zapalem” pod opieką prywatnego nauczyciela Paula Manthe ze Złocieńca (*Paulum Manteum Falcoburgensem*)⁴¹. Po świętach Zesłania Ducha Świętego 1569 r. (29 maja) miał udać się na uniwersytet w Greifswaldzie, gdzie kontynuował rozpoczętą już naukę. Tu miał również prywatnego nauczyciela, Szweda Olafa Jana. Po upływie kolejnego roku nauki napisał, że udał się na dalsze studia do Frankfurtu nad Odrą. Tu również prócz zajęć na uczelni miał prywatnego preceptora – Christoffa Beneckendorfa z Krosna Odrzańskiego⁴².

Analizując wskazane informacje, należy przyjąć, że Joachim von Wedel miał prywatnego nauczyciela Paula Manthe ze Złocieńca w Nowej Marchii już przed 1567 r. Następnie został przyjęty wiosną (po 23 kwietnia) 1568 r. na uniwersytet we Frankfurcie, gdzie przebywał około roku, najpewniej pod opieką wspomnianego preceptora ze Złocieńca. W jego towarzystwie oraz wuja Joachima von Eickstedta⁴³ z Rothenklempenow udał się do Greifswaldu. Tu cała trójka została wpisana na listę studentów uniwersytetu 18 maja 1569 r., choć w kronice Joachim von Wedel podał, że studia w pomorskiej Alma Mater

³⁸ G. von Bülow, op. cit., s. 409.

³⁹ *Ältere Universitätsmatrikeln. I. Universität Frankfurt a. O.*, Bd. 1: 1506–1648, hrsg. von E. Friedländer, Leipzig 1887, s. 201, w. 30.

⁴⁰ *Ältere Universitätsmatrikeln. II. Universität Greifswald*, Bd. 1: 1456–1645, hrsg. von E. Friedländer, Leipzig 1893, s. 295, w. 15.

⁴¹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 220.

⁴² Christoff Beneckendorf był doktorem prawa, radcą dworu i wicekanclerzem elektora brandenburskiego Jana Jerzego, ibidem, s. 230.

⁴³ Joachim von Eickstädt był najmłodszym synem Dubsłaffa, ojca Getrudy von Wedel, matki autora kroniki. Urodził się, tak jak Joachim von Wedel, w 1552 r. (30 listopad), ibidem, s. 161.

rozpoczął po Zielonych Świątkach (29 maja). Choć do Greifswaldu przybył wraz z Pauliem Manthe, to jednak tu zyskał nowego preceptora – szwedzkiego studenta Olafa Jana.

Kwestią otwartą pozostaje, czy opis Wedla o studiach we Frankfurcie w 1570 r. pod kierunkiem magistra Christoffa Beneckendorfa miał miejsce, czy też informacja zawarta w kronice odnosi się do 1568 r. W matrikule Viadriny nie odnotowano ponownego przyjęcia na studia Joachima von Wedla w 1570 r., jednak księgi przyjęć nie zawsze rejestrowały wszystkich studentów, bo wpisy do nich nie był obowiązkowym warunkiem uczęszczania na wykłady.

Czas edukacji młodego dziedzica Morzycy zakończył się najpewniej latem w 1572 r., kiedy na zapalenie płuc zachorował ojczym Hasse von Wedel. Po kilku miesiącach choroby opiekun prawny Joachima zmarł 5 marca 1573 r., a młody kronikarz pomorski objął majątek w Morzycy⁴⁴.

Jedną z pierwszych decyzji młodego właściciela majątku była budowa nowego domu w 1574 r. („mojego nowego domu o konstrukcji ryglowej wypełnionej cegłą”⁴⁵). W tym czasie doznał on uszczerbku na zdrowiu. 10 października w trakcie wizyty w Krępcewie w dworze Lupolda von Wedla został zaatakowany przez jednego z uczestników biesiady i poważnie ranny. Odtąd, jak napisał w kronice, miał unikać nieodpowiedniego towarzystwa („że należy żyć ostrożniej i lepiej mieć spokój, oraz kiedy i z kim się zadawać, a także z którymi wesołymi kompanami próżnować”⁴⁶).

Ponadto zgodnie ze zwyczajem i poleceniem matki szukał kandydatki na żonę. Już w 1575 r. oświadczył się Ilsie (Elisabeth) von Arnim, córce radcy brandenburskiego Ottona von Arnim z Schönermarck i Gerswalde w Marchii Wkrzańskiej (Uckermark). Umowa małżeńska została zawarta 17 lutego 1576 r. w Gartz nad Odrą, a ślub miał miejsce 4 marca 1576 r. w domu rodziców panny młodej w Schönermarck⁴⁷. Z tej okazji ukazał się nawet druk okolicznościowy,

⁴⁴ Ibidem, s. 253.

⁴⁵ „In diesem Jahr hab ich mein in holtzwerck gemauertes neues haus”, ibidem, s. 262 (jeśli nie zaznaczono inaczej, przekłady w tłumaczeniu P.G.); G. von Bülow, op. cit., s. 409.

⁴⁶ „behutsamer zu leben und besser ruh zu haben vor, wenn und mit wem ich zu schaffen, auch leichter burschen mássig zu gehen”, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 261.

⁴⁷ Ibidem, s. 265–266, 270; G. von Bülow, op. cit., s. 409; AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 243.

będący darem starszych kolegów i preceptorów z czasów studiów we Frankfurcie Urbana Pieriusa (Birnbäum) i Michaela Hasloba⁴⁸.

Małżeństwo Joachima i Ilsy doczekało się łącznie 15 dzieci, w tym 9 synów⁴⁹, z których 5 osiągnęło dorosłość: Otto, Hasse, Bernd Otto, Christoph Henning i Levin⁵⁰. Ilsa von Wedel, żona Joachima, zmarła 13 lipca 1606 r.⁵¹ Joachim po śmierci żony pozostał wdowcem do śmierci, choć część badaczy przypisało mu nowy ożenek z Kordulą von Wedel z Chlebowa (Sassenburg)⁵².

Z relacji Wedla oraz zachowanych akt wnioskować można, że był dobrym i zaradnym właścicielem ziemskim. Mimo napotykanych przeciwności losu, np. pożarów zabudowań⁵³, powodzi, huraganów (np. 10 XI 1582)⁵⁴ czy katastrof budowlanych⁵⁵, starał się rozwijać

⁴⁸ *Honori Nobilissimi Et Generosi Viri, Ioachimi a Wedell Cremptho & Blumenbergk, nobilissimæ[ue] ipsius sponsæ Elisabethæ ab Arnim, Ottonis in Schonermarck & Gerwalde, Consiliarij Marchiæ, filia*, Scripta Michaelis Haslobii & Vrbanii Pierii M. M. Carmina, Francofurti Marchionum 1576, 4°.

⁴⁹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 539; G. von Bülow, op. cit., s. 409.

⁵⁰ AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 216–216a.

⁵¹ G. von Bülow, op. cit., s. 409.

⁵² E. Rymar, *Okolice Dolic*, s. 417; G. J. Brzustowicz, op. cit., s. 104; D. von Wedel, op. cit., s. 8. Badacze ci jednak pomylili osoby. Kordulę poślubił bowiem Joachim von Wedel Starszy. Świadczy o tym testament tego ostatniego z 1613 roku, mylnie przypisany przez G. J. Brzustowicza autorowi korniki, czyli Joachimowi Młodszeniu. Poza tym G. J. Brzustowicz podał błędnie, że Kordula pochodziła ze Starego Werzchowa (Sassenburg).

⁵³ M.in. 26 III 1578 r. miał miejsce pożar browaru i suszarni wraz z wyposażeniem w Morzycy, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 273. W 1603 r. pożar strawił prawie całą wieś Krępcewo, w tym kościół, chłopskie domostwa, a także folwarki i dwory Lupolda, Joachima Starszego oraz Joachima Młodszego, czyli autora kroniki. W następstwie tego kataklizmu Joachim von Wedel zamienił swoje prawa dziedziczne do Krępcewa na dobra Roloffs Wuhrdt koło Rzeplina, ibidem, s. 425.

⁵⁴ „Wind [– –] welcher an gotts-häusern, thürmen, gebäuden, wind-mühlen und heiden unsäglichen schaden gethan, mir auch meine schäfferei alhie neben 200 kiehn-bäume im Dieberge und über 500 bäume in der gervitzlowschen heiden umbgeworffen” („wiatr [– –] który wyrządził niewyobrażalne szkody w kościołach, wieżach, budynkach, wiatrakach i w lasach, a mi przewrócił także moją owczarnię tutaj [w Morzycy] obok 200 sosen w lesie Dieberge i ponad 500 drzew w lesie gervitzlow”), ibidem, s. 284; E. Rymar, *Okolice Dolic*, s. 423.

⁵⁵ W 1601 r. zawaliła się konstrukcja dachu obory w Morzycy. Przyczyną katastrofy budowlanej miał być błąd w konstrukcji więźby dachowej spowodowane nieudolnością cieśli, zatrudnionego przy wznoszeniu tego obiektu gospodarczego, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 412.

swój majątek, m.in. podejmował w swoich dobrach wiele inwestycji, także o charakterze prestiżowym – m.in. budowę pałacu⁵⁶.

Dobra ziemskie Joachima von Wedla obejmowały Morzycę, Rzepolino, Laskowo (Latzkow) oraz Jarosławsko (Gertzlow), a także prawa do Krępcewa, w którym prócz ruin rodowego zamku były już dwory i folwarki kilku jego kuzynów, w tym wspomnianych już wyżej Lupolda i Joachima Starszego⁵⁷. W 1583 r. Joachim von Wedel przeprowadził regulację granic między wsiami Morzycą, Moskorzynem (Muscherin) i Załęczniem (Sallentin)⁵⁸. Z kolei rozbudowując własność rodową, w końcu lat osiemdziesiątych XVI w. nabył od rodziny von Runge dobra w Jesionowie (Schönow) za 11 tys. guldenów (florenów)⁵⁹.

Latem 1579 r. wraz z kuzynami z Krępcewa i Rzeplina stanął w obronie dóbr rodowych wobec napadu mieszczan stargardzkich. Zajazd ten był związane ze sporem między Stargardem a rodem von Wedel o prawo połowu na Inie powyżej Stargardu oraz wolną żeglugę na rzece. Po napadzie mieszczan spór toczył się przed sądem cesarskim (Reichskammergericht)⁶⁰.

⁵⁶ Pałac nazwany w kronice domem bramnym (*thorhaus*) był murowaną, dwupiętrową konstrukcją zbudowaną na planie prostokąta (20x10 m). Rezydencję zaprojektował i wybudował mistrz budowlany Michael Franck z Gubina (Guben) na Łużycach. Prace budowlane trwały od wiosny do jesieni 1587 r., ibidem, s. 302–303; R. Kąsinowska, *Siedziba szlachecka w Morzycy*, „Zeszyty Pyrzyckie”, 4, 1971, s. 45–62.

⁵⁷ AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 216a. Autor opisu Pomorza z połowy XIX w. Herinrich Berghaus w hasłach poświęconych dobrom w Morzycy, Rzeplinie, Laskowie nie odnotował, że te miejscowości stanowiły własność Joachima von Wedel, idem, *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen*, Th. 2, Bd. 3, Berlin 1868 (Kreise Greifenhagen und Pyritz), s. 639–640.

⁵⁸ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 288. W ramach tych regulacji własności potwierdził m.in. prawo do całego Małego Jeziora Schemlińskiego i połowy Dużego Jeziora Szemlińskiego, które pozostały w granicach jego wsi Morzycy.

⁵⁹ Umowę przejścia majątku zawarł on z komturem zakonu joannitów w Werben (Brandenburgia, dziś Saksonia Anhalt) Peterem von Rungen 11 I 1588 r. Na nabycie majątku właściciel Morzycy musiał uzyskać zgodę członków rodziny (*seinen Brüdern*), w tym marszałka dworu książęcego Caspara von Wedel. Majątek w Jesionowie (Schönow) położony był koło Przelewic (Prillwitz). Zezwolenie na zakup dóbr w Jesionowie Joachim von Wedel uzyskał 11 XI 1587 r., a transakcję kupna potwierdziły kancelarie margrabiowska w Kostrzynie 6 III 1588 r. i książęca w Szczecinie 6 IV 1588 r., AP Szczecin, AKS, sygn. I/4038; *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 308. W Landbuchu pomorskim Heinricha Berghausa w hasło o Jesionowie nie ma żadnych danych o posiadaniu tej wsi przez rodzinę von Wedel, H. Berghaus, op. cit., s. 758–760.

⁶⁰ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 276–277. Akta procesu z lat 1579–1607 zachowały się w zasobie AP w Szczecinie w zespole Sąd Kameralny Rzeszy, sygn. 1810–1814.

Joachim von Wedel aktywnie udzielał się publicznie, był reprezentantem szlacheckich stanów ziemi pyrzyckiej na pomorskich sejmach krajowych (Pommersches Landtag), a także brał udział w życiu dworu książęcego w Szczecinie⁶¹. Według zapisek biograficznych z XVIII w. był on „książęcym uczonym i mądrym człowiekiem”⁶². W 1580 r. był w świącie księcia Jana Fryderyka w trakcie podróży do Saksonii⁶³, a w czerwcu 1583 r. uczestniczył w musterungu (ćwiczenia pospolitego ruszenia) prowadzonym osobiście przez książąt: Jana Fryderyka, Ernesta Ludwika i Barnima X⁶⁴. W listopadzie 1591 r. ponownie był członkiem świty księcia szczecińskiego w podróży do Freibergu w Saksonii na pogrzeb elektora Krystiana I Wettyna⁶⁵. Z kolei w 1593 r. brał udział jako członek dworu książęcego (landrat) w synodzie w Szczecinie, który dotyczył sporu między teologami Joachimem Styge, archidiaconem NMP w Szczecinie, oraz Salomonem Gessnerem, rektorem pedagogium, o Eucharystię i osobę Chrystusa, generalnie postrzegania tych problemów teologicznych przez pierwszego z nich w duchu kalwińskiego, sprzecznym z doktryną pomorskich ewangelików konfesji augsburskiej (luteranckiej)⁶⁶.

W zimę 1596 r. wraz ze szczecińskim generalnym superintendentem Jacobem Faberem (Schmidt), a także kanclerzem Ottonem von Raminem, radcami Christoffem von Mildenitzem i Jobstem von Borcke przeprowadził wizytację kościelną w Stargardzie⁶⁷. Jeszcze w tym samym roku książę Jan Fryderyk powołał go na komisarza przy rozstrzygnięciu sporów w sprawie obsady stanowiska wójta sądowego w Szczecinie⁶⁸. W listopadzie 1600 r. był członkiem komisji rewidującej stan sądownictwa miejskiego w Pyrzycach⁶⁹.

⁶¹ AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 216a.

⁶² „ein fürstlicher gelehrter und verständiger Mann”, ibidem.

⁶³ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 278.

⁶⁴ Ibidem, s. 288. Joachim von Wedel występował wspólnie z kuzynami i krewnymi z Krępcewa. Łącznie wystawiali oni poczet 12 konnych, R. Klempin, G. Kratz, *Matrikeln und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, Berlin 1863, s. 178.

⁶⁵ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 325.

⁶⁶ Ibidem, s. 336–339; P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 2, s. 164–165.

⁶⁷ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 360.

⁶⁸ Komisję stanowili Georg Caspar von Ebersten, Joachim Woitcke, Hans Heinrich von Flemming, Heinrich von Borcke z Wysiedla oraz właśnie Joachim von Wedel. Komisja działała aż do śmierci księcia Jana Fryderyka w 1600 r., ibidem, s. 361. W 1602 r. ponownie został powołany do komisji w sprawie szczecińskiego sądu ławniczego. Sprawą tą oraz kwestiami podatkowymi zajmował się również jako komisarz Bogusława XIII w 1604 r., ibidem, s. 421, 462, 467.

⁶⁹ Ibidem, s. 405.

W latach 1600–1606 uczestniczył jako delegat stanów w uroczystościach pogrzebowych książąt pomorskich: Jana Fryderyka (1600), Barnima XII (1603), Kazimierza IX (1605), a także Bogusława XIII (1606)⁷⁰. Po śmierci Jana Fryderyka powołany został przez Barnima XII na członka komisji zajmującej się likwidacją długów po zmarłym monarcho i odzyskiwaniem rozdanych przez niego dóbr ziemskich. W maju 1603 r. z kolei brał na dworze Barnima X udział w pracach komisji powołanej do uporządkowania spraw domen książęcych, ich dochodów oraz wydatków. Komisja ta zajęła się również reformą wydatków na utrzymanie dworu monarszego w Szczecinie. Śmierć Barnima na początku września przerwała prace mające uzdrowić finanse państwa⁷¹.

28 listopada 1603 r. wziął udział w Szczecinie w posiedzeniu Delegacji Stanów (*Ausschusstag*) z książętami Bogusławem XIII oraz Kazimierzem IX, na którym ten ostatni zrzekł się tronu szczecińskiego na rzecz brata. W trakcie tego posiedzenia stanów pomorskich nowy książę szczeciński Bogusław XIII powołał radców ziemskich (*Landrat*), a wśród nich ponownie Joachima von Wedla z Morzycy⁷². Jednocześnie autor kroniki został członkiem komisji mającej zająć się uzdrowieniem finansów dworu i zarządów domen⁷³.

Rok później, w październiku 1604 r. ponownie uczestniczył w posiedzeniu stanów, tym razem już na sejmie w Szczecinie, a następnie 11 grudnia 1604 r. rozpoczął pracę w komisji wizytującej Sąd Nadworny w Szczecinie. Prowadziła ona kontrolę sądu przez 10 dni pod osobistym kierunkiem księcia Filipa II, syna Bogusława XIII⁷⁴. Sprawie wizytacji sądu w kronice poświęcił sporo miejsca.

Z kolei po pogrzebie księcia Kazimierza IX (20 VI 1605) Joachim von Wedel wraz z innymi radcami ziemskimi oraz dworem książęcym przybył na przełomie czerwca i lipca do Barth i Franzburga jako delegat szczecińskiego księcia w negocjacjach dotyczących podziału majątku książęcego (m.in. domen) między księciem wołogoskim Filipem Juliuszem i księciem szczecińskim Bogusławem XIII oraz jego

⁷⁰ AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 216a.

⁷¹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 426–427.

⁷² R. Petsch, *Verfassung und Verwaltung Hinterpommerns in siebzehnten Jahrhundert*, Leipzig 1907, s. 12–14; *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 450; P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 3, s. 41–42.

⁷³ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 450–451.

⁷⁴ Skład komisji był następujący: hrabia Stephan von Eberstein, Otto von Rammin, Ewald von Flemming, Henning von Borcke, Joachim von Wedel z Morzycy, Damian von Winterfeld, Tide von der Zinnen, Georg Krackow oraz kanclerz Martin Chemnitz, P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 3, s. 47; R. Petsch, op. cit., s. 20–21; *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 467.

synami⁷⁵. Układ został wynegocjowany 2 sierpnia 1605 r., a w jego wyniku książę Bogusław XIII zrzekł się przede wszystkim praw do apanaży w postaci domen w Barth i Franzburgu, położonych w księstwie wołogoskim⁷⁶.

Już w następnym roku, również w sierpniu, Joachim von Wedel pełnił funkcję komisarza stanów pomorskich w pracach nad umową między synami zmarłego księcia szczecińskiego Bogusława XIII: Filipem II, Bogusławem XIV, Ulrykiem, Jerzym II oraz Franciszkiem. Prace nad umową rodzinną trwały ponad miesiąc. Układ został ogłoszony przez młodych książąt 2 października 1606 r. w obecności szlacheckich reprezentantów stanowych, w tym Joachima von Wedla⁷⁷.

Udział w pracach nad umową rodową młodych książąt był ostatnim publicznym wystąpieniem Joachima Wedla. Śmierć żony Ilsy 13 lipca 1606 r. była dla niego dużym przeżyciem emocjonalnym. Świadectwem tego jest poświęcenie zmarłej małżonce kilkudziesięciu stron w kronice, w tym włączenie w jej tekst całej mowy pogrzebowej (*Leichenpredigte*)⁷⁸. To wydarzenie rodzinne spowodowało, że porzucił on działalność na dworze książęcym oraz jako reprezentant szlachty na zgromadzeniach stanowych. Od końca 1606 r. brak jest informacji źródłowych o jego aktywności stanowej i dworskiej⁷⁹.

Wydarzenie to mogło również odbić się na stanie zdrowia, gdyż kilka lat po śmierci Ilsy, najpewniej w 1609 r., zmarł również sam Joachim.

Dokładna data jego śmierci nie jest znana. Współcześni mu pisarze wskazywali różnorodne daty. Szczeciński kronikarz Paul Friedeborn, znający osobiście autora kroniki domowej, przekazał informację o zgonie pomorskiego szlachcica dwukrotnie. W periosze do tomu

⁷⁵ Bogusław XIII wyznaczył na komisarzy hrabiego Stephana Heinricha von Ebersteina, Ewalda von Flemminga, Joachima von Wedla z Morzycy, Jobsta von Borcke starostę w Szadzku, Egidiusa von Blankensee starostę w Pyrzycach, Damiana von Winterfelda, a także syndyka szczecińskiego Samuela Schwalach oraz radę kamery książęcej Israela Kaykowa. Z kolei komisarzami księcia Filipa Juliusza byli Albrecht von Wackenitz starosta z Tribsees, Ulrich von Schwerin, Baltzer von Jasmund landwójt rugijski, Burchard von Horn starosta w Klempe-now, Henning von der Osten, Daniel von Behr, profesor Augustin Rahw oraz sekretarz książęcy i rentmistrz Gregor Froböse, P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 3, s. 58–61; *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 496.

⁷⁶ AP Szczecin, Archiwum Książąt Wołogoskich, sygn. 2170, s. 1–9.

⁷⁷ P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 3, s. 69–75.

⁷⁸ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 536–555.

⁷⁹ W aktach Archiwum Książąt Szczecińskich z lat 1607–1609 dotyczących zgromadzeń stanowych (posiedzenia komitetu landratów, posiedzenia sejmiku pomorskiego) brak jest informacji o udziale w nich Joachima von Wedla.

trzeciego zapisał, że w 1609 r. zmarł Henning von Borcke (1563–1609) oraz Joachim von Wedel⁸⁰. Z kolei w rozdziale opisującym zgon Ottona von Rammina 18 lutego 1610 r. Paul Friedeborn zanotował, że po śmierci tego pierwszego „w ciągu następnych dwóch, trzech lat zmarło” kilkunastu książęcych doradców i radców, w tym Joachim von Wedel z Morzycy⁸¹. Biorąc pod uwagę, że w zestawieniu zmarłych dostojników wymienił osoby zmarłe przed 1610 r. (Casper von der Wolde, 1605; Tyde von Zinne, 1607; Schwantes von Tessen, 1607), uznać należy, że szczeciński dziejopis nie był „zbyt dokładny”, nie przywiązywał w tym miejscu wagi do dat śmierci doradców książęcych, ale do samego faktu ich odejścia.

Inny pomorski uczyony, Johannes Micraelius w wielotomowej historii księstwa przekazał, że „bardzo uczyony mąż, autor kroniki pomorskiej [– –] i innych pożytecznych pism” Joachim von Wedel zmarł w 1609 r.⁸²

W 2003 r. E. Rymar stwierdził za opracowaniem Dietricha von Wedla, że Joachim von Wedel zmarł 13 września 1609 r.⁸³ Obaj historycy podaną datę zaczerpnęli najpewniej z opracowania szczecińskiego archiwisty Ottona Grotefenda, będącą przewodnikiem po archiwach powiatu pyrzyckiego. W opisie archiwum dworskiego w Przywodziu (Fürstensee) podał on informację o tomie akt zatytułowanym *Erteilung nach dem Tode Joachim von Wedel des Jüngerem, Landrat auf Blumberg*, datowanym na 13 września 1609 r.⁸⁴ Przyjęta data stanowi jednak termin zawarcia umowy o podziale majątku po zmarłym, a nie czas jego śmierci, który musiał nastąpić nieco wcześniej. Na pewno wiosną 1609 r. Joachim von Wedel brał jeszcze udział w procesie przed sądem książęcym i 1 maja tegoż roku odpowiedział pisemnie na zarzuty⁸⁵.

⁸⁰ P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina*, t. 3, s. 14.

⁸¹ Ibidem, s. 93.

⁸² „ein ehr gelahrter Mann, der ein Pommersch Chronicon insonderheit sejner Familie zur Narchrichtung, und andere nützliche Schriften, abgefasset hat”, J. Micraelius, *Altes Pommer Land. Nebenst Historischer Erzählung, dero in Năhiten Dreissig Jahren, bis auff des Letzten Herzogen Bogisslai XIV. Todt, in Pommern vorgegangenen Geschichten*, Bd. III, Alten Stettin 1639–1640, s. 38–39. Według Micraeliusa w tymże roku zmarło kilka innych osobistości: marszałek Ewald von Flemming, kanclerz Caspar von der Wolde, Friedrich von der Osten, Heinrich von Borcke, Henning von Borcke.

⁸³ E. Rymar, *Okolice Dolic*, s. 417; D. von Wedel, op. cit., s. 8.

⁸⁴ O. Grotefend, op. cit., s. 23.

⁸⁵ AP Szczecin, Sąd Nadworny w Stargardzie, sygn. 1470–1471.

Niejednoznaczny dokumentem dotyczącym życia pomorskiego kronikarza jest zbiór kazań maryjnych pastora stargardzkiego Joachima Balckuma z kościoła św. Jana. Dedykował je on bowiem Joachimowi von Wedel z Morzycy – „godnemu Panu i dobremu Przyjacielowi”. Dedykację tę złożył on w dniu św. Bartłomieja 24 sierpnia 1609 r., a książka została opublikowana w Szczecinie w 1610 r., już po śmierci kronikarza⁸⁶. Kazania te, choć nie mają charakteru mowy pogrzebowej, to mogą być formą pożegnania się tego stargardzkiego duchownego ze swym przyjacielem i protektorem. Wskazywałoby to, że być może zgon autora kroniki domowej nastąpił w sierpniu, może nawet właśnie w dniu św. Bartłomieja?

Joachim von Wedel został pochowany w krypcie kościoła w Morzycy, w którym wcześniej złożono zmarłą w 1606 r. jego żonę Ilsę⁸⁷.

3. Kronika domowa (*Hausbuch*) Joachima von Wedla

3.1. Kronika domowa i jej odpisy

Przybliżając życiorys Joachima von Wedla Młodszeo, należy podkreślić, że otrzymał on staranne wykształcenie. Prócz nauczania przez prywatnych nauczycieli w rodzinnym domu w okresie dziecięcym i młodzieńczym odbył on studia na uniwersytetach we Frankfurcie nad Odrą i Greifswaldzie w latach 1568–1572 pod nadzorem kolejnych preceptorów. Ten poziom wykształcenia sytuował go wśród elity intelektualnej ówczesnego Pomorza⁸⁸.

Zdobyte wykształcenie miało w jego życiu nie tylko incydentalne znaczenie, lecz było trwałym dorobkiem, wykorzystywanym

⁸⁶ „meinem günstigen Junckern und guten Freunde”, J. Balckum, *Magnificat Das ist Der Lobgesang der Jungfraw Mariae in Acht Predigten, kürtzlich und einfeltig erkleret*, Alten Stettin 1610.

⁸⁷ O złożeniu zmarłego Joachima von Wedel do grobowca żony Ilsy w krypcie kościelnej w Morzycy zachowały się noty w pismach w tomie akt dotyczącym sporów lennych między rodem von Borcke a rodziną von Wedel w Archiwum Książąt Szczecińskich: AP Szczecin, AKS, sygn. I/5180, s. 164, 223, 242. O pogrzebie Ilsy von Wedel w kościele w Morzycy zob. *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 539–540.

⁸⁸ Josef Deutsch w monografii o kronikarstwie pomorskim podkreślał wysoki poziom wykształcenia Joachima von Wedel, J. Deutsch, op. cit., s. 31.

w działalności publicznej i rodzinnej. Autor kroniki poszerzał stale wiedzę o świecie, będąc już gospodarzem w Morzycy, gromadząc w swym dworze „wartościową bibliotekę”, którą miał pozostawić po sobie w spadku potomnym oprócz „pomorskiej kroniki”⁸⁹. Podkreślał w kronice, że nauka, studia miały dla niego dużą wartość i sprawiały mu radość, podobnie jak wspomniana biblioteka oraz napisane opracowania, podkreślił, że stanowią one dla niego szczególnie klejnot⁹⁰. W kronice ubolewał, że synowie Otto i Hasse nie garneli się już tak do nauki („Gdy natura się opiera, trud jest daremny”⁹¹). Z kolei opisując śmierć w 1602 r. nastoletniego syna Georga Warnera, wskazał na jego zamiłowanie do nauki oraz zdobywania wiedzy⁹².

We wstępie podkreślił swoje zamiłowanie do studiów, tak sztuk wyzwolonych (dziś byśmy powiedzieli nauk humanistycznych), jak też prawa i polityki⁹³. Ta inklinacja do nauki znalazła odzwierciedlenie w jego pracy twórczej. Jak odnotowali wcześniejsi badacze, prócz *Hausbucha* jest jeszcze autorem dwóch zaginionych utworów o charakterze ustrojowym i historycznym: *Opusculum von Regimentsordnung* oraz *Paralipomena Pomeranicae historiae*⁹⁴. Wymienione opracowania są wyrazem i świadectwem jego uznania dla wykształcenia i nauki.

Dziełem jego życia było jednak *Annalles oder Haus-Buch, worinnen die vornehmsten Geschichten, so sich vor Anno Christi 1500 bis ad Annum 1606 sowohl in Pommern, als auch in gantz Europa und andern Oertern zugetragen, mit sonderbarem Fleiss nicht allein auffgezeichnet, sondern auch hin und wieder mit schönen Moralibus und Sententiis ausgeziert und ausgeschmücket sind*. Ta kronika domowa, choć miała stanowić rodzinny dokument, bardzo szybko stała się znana współczesnym autorowi historykom. Jednym z pierwszych był Paul Friedeborn. Ten szczeciński erudyta i burmistrz korzystał bardzo obficie z opracowania Wedla w trakcie pisania *Historycznego opisu miasta Szczecina* wydanego w 1613 r. W wielu punktach kronika szczecińskiego

⁸⁹ „eine Köstliche Bibliotheco [– –] Pommersch Chronicon”, AP Szczecin, RiS, sygn. 516, s. 216a.

⁹⁰ „habe ich meine studia zu continuiren mit mehrem fleiss [– –] dass sie diese und andere meine geringfügige scripta, so wol alle meine bücher, so mir sehr lieb, draus ich oft viel ergötzlichkeit geschöpffet [– –] ein sonderbahres kleinod”, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 5, 220–221.

⁹¹ „reluctante natura, irritus labor est”, *ibidem*, s. 295.

⁹² Georg Warner von Wedel rozpocząć miał naukę w szkole w wieku pięciu lat, *ibidem*, s. 413–420.

⁹³ *Ibidem*, s. 1–4.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 227; W. Böhmer, *op. cit.*, s. 90–92.

burmistrza stanowiła, zwłaszcza w księdze trzeciej, „wyciąg (krypto)cytatów z *Hausbucha*”⁹⁵.

Znajomość tekstu Wedla przez Friedeborna wynikała najpewniej z bliskich relacji zawartych w trakcie pełnienia funkcji publicznych przez obu pomorskich kronikarzy – Friedeborna jako sekretarza miasta i dyplomaty, a Joachima von Wedel jako reprezentanta stanów oraz radcy ziemskiego, a także czynności notarialnych wykonywanych przez szczecinianina. Będąc prawnikiem i notariuszem publicznym immatrykulowanym przy Sądzie Nadwornym w Szczecinie (Hofgericht in Stettin) oraz Sądzie Kameralnym Rzeszy (Reichskammergericht), ten urzędnik miejski uwierzytelniał dokumenty rodziny von Wedel, m.in. w postępowaniach, w których stroną był Joachim von Wedel, a także jego spadkobiercy⁹⁶.

Kolejnymi pomorskimi dziejopisami odwołującymi się do kroniki domowej byli Daniel Cramer⁹⁷, a także Johannes Micraelius⁹⁸. Ten pierwszy znał również osobiście autora *Hausbucha*, a nawet stał się jednym z bohaterów opisanych w kronice wydarzeń⁹⁹. Podobnie jak Paul Friedeborn i ci pisarze, wykorzystując dzieło Joachima von Wedel, pomijali niewygodne fakty i komentarze, a także samo wskazanie źródła pochodzenia przedstawianych wydarzeń czy poglądów¹⁰⁰.

O popularności kroniki domowej Wedla XVII–XVIII w. zaświadcza liczba powstałych jej odpisów w całości lub też we fragmentach. W 1835 r. W. Böhmer w monografii poświęconej kronikarstwu podał, że zachowanych jest sześć egzemplarzy *Hausbucha* Joachima von Wedla, w tym oryginał przechowywany w Krępcewie, oraz pięć kopii: 1) w Zbiorze Samuela Gottlieba Loepera (Löpersche Bibliothek, mscr. 54), 2) egzemplarz Christopa Kiela z Biblioteki Ziemstwa Kredytowego (Bibliothek der General Landschaft), 3) egzemplarz radcy szkolnego i dyrektora gimnazjum Friedricha Kocha, 4) egzemplarz przechowywany w bibliotece Ostenów w Płotach¹⁰¹

⁹⁵ Paul Friedeborn korzystał z kroniki Wedla w księdze drugiej i trzeciej, idem, *Historische Beschreibung der Stadt Alten Stettin in Pommern*, Alten Stettin 1613; M. Cieśluk, A. Gut, P. Gut, op. cit., s. XXIV.

⁹⁶ AP Szczecin, Sąd Kameralny Rzeszy, sygn. 1842.

⁹⁷ D. Cramer, *Das Grosse Pomrische Kirchen Chronicon*, Bd. IV, Alten Stettin 1628, s. 546.

⁹⁸ J. Micraelius, op. cit.

⁹⁹ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 435, 489, 518.

¹⁰⁰ G. von Bülow, op. cit., s. 409; J. von Bohlen, op. cit., s. 556.

¹⁰¹ Egzemplar *Hausbucha* w posiadaniu rodziny Ostenów w Płotach powstał z oryginału z Krępcewa w 1765 r.

oraz 5) egzemplarz radcy Gottlieba Christiana Friedricha Monike w Stralsundzie¹⁰².

Kronika Wedla – cytowana w opracowaniach począwszy od opisu Szczecina Paula Friedeborna – długo pozostawała w rękopisie. Dopiero w połowie XVIII w. jej fragmenty opublikowano w serii *Pommersche Bibliothek* wydanej przez Johanna Carla Dähnerta. Wyciąg ten, dotyczący dziejów powszechnych i historii Pomorza, przygotował rektor Gimnazjum Gröninga w Stargardzie, profesor Christian Schöttgen (*Nachrichten zur Pommerschen Geschichte aus Joachims von Wedel Pommerscher Chronik*)¹⁰³. Miał on zamiar opracować i wydać całą kronikę, lecz z niewiadomych przyczyn ten plan nie został zrealizowany¹⁰⁴. Kolejne fragmenty opublikował jeden z właścicieli odpisów kroniki – radca szkolny i dyrektor Gimnazjum Mariackiego w Szczecinie Friedrich Koch w opracowaniu o Bugenhagenie z okazji 300-lecia reformacji z 1817 r.¹⁰⁵

Wydawcy fragmentów kroniki wskazywali na jej wagę i obszerność zgromadzonej wiedzy o historii powszechnej, dziejach Pomorza i dynastii Gryfitów, a także ilości informacji o sprawach rodu von Wedel i spokrewnionych z nim rodzin. Z drugiej strony podkreślano, że kronika ma ograniczony zakres chronologiczny, obejmuje bowiem tylko nieco ponad 100 lat (1500–1606). Jej waga i znaczenie dla wiedzy o księstwie Gryfitów, szczególnie dla drugiej połowy XVI i początku XVII w., a także dziejów rodu von Wedel i nie tylko, podkreślali kolejni badacze historiografii pomorskiej, w tym W. Böhmer¹⁰⁶, J. Deutsch¹⁰⁷ oraz J. von Bohlen, wydawca pełnej edycji *Hausbucha*¹⁰⁸. Ten historyk i kolekcjoner starożytności pomorskich przygotował edycję kroniki domowej Joachima von Wedla w ramach serii wydawniczej Towarzystwa Literackiego w Stuttgarcie (*Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart*, Bd. CLXI).

¹⁰² W. Böhmer, op. cit., s. 90–91; J. von Bohlen, op. cit., s. 562–563. Bohlen odnotował, że w bibliotece uniwersyteckiej w Greifswaldzie zachowały się dwa kolejne odpisy – jeden kompletny oraz drugi z 1726 r. w formie wyciągów (Auszug). Oba zostały omówione niżej.

¹⁰³ „Pommersche Bibliothek”, 2, 1753, 3, s. 81–96.

¹⁰⁴ J. von Bohlen, op. cit., s. 557.

¹⁰⁵ F. Koch, *Erinnerungen an D. Johann Bugenhagen Pomeranus und [–] Schulreformer: womit der dritten Säkular-Feier des Reformations-Festes, Stettin 1817*, s. 17–35.

¹⁰⁶ W. Böhmer, op. cit., s. 90–92.

¹⁰⁷ J. Deutsch, op. cit., s. 31.

¹⁰⁸ J. von Bohlen, op. cit., s. 556–566.

Podstawą tejże edycji stał się egzemplarz z dawnej Biblioteki Ziemstwa Kredytowego, będący w drugiej połowie XIX w. już w zbiorach Pomorskiego Towarzystwa Historyczno-Archeologicznego w Szczecinie (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde). Odpis ten wykonany był przez Christopha Kiela, kantora Liceum Radzieckiego (Rats-Lyceum) w Szczecinie, w drugiej połowie XVIII w. Ten nauczyciel był kolekcjonerem i badaczem dziejów Pomorza. Posiadał kolekcję odpisów wielu dawnych kronik, a także miał dostęp do dawnej biblioteki burmistrza Liebherra, która stała się częścią zbiorów historycznych rodu von Osten w Płotach¹⁰⁹. J. von Bohlen uważał, że kantor Kiel wykonał swój odpis bezpośrednio z autografu Joachima von Wedla lub z odpisu z biblioteki Liebherra¹¹⁰. Wobec braku oryginału kroniki (nie miał do niego dostępu) ten pomorski kolekcjoner i historyk uważał także, że egzemplarz kantora Kiela jest najlepszym z zachowanych, gdyż ten szpeciński nauczyciel słynął ze swej staranności, wręcz pedanterii, w kopiowaniu źródeł. Jednocześnie dodał, że tytuł zawarty w odpisie, nawet jeśli Christoph Kiel przepisał go z autografu, nie stanowił oryginalnego początku kroniki domowej, lecz został dodany później. Wskazywać na to miało słowo *weiland*, czyli „dawniej”¹¹¹.

Wydanie *Hausbucha* Joachima von Wedla przez J. von Bohlena w 1882 r. udostępniło to źródło badaczom i zainteresowanym dziejami Pomorza i nie tylko. Współcześnie edycja kroniki opracowana przez J. von Bohlena z racji jej szerokiej dostępności jest najczęściej wykorzystywana przez badaczy i miłośników historii.

Poza drukowanym tekstem kroniki zainteresowani historycy mogą również korzystać z zachowanych do dziś jej rękopiśmiennych odpisów. Oryginalny manuskrypt zaginął najprawdopodobniej już w XIX w. Wspominał o nim W. Böhmer w 1835 r., lecz już kilka dekad później J. von Bohlen nie miał możliwości poznania autografu kroniki Wedla¹¹². Wobec braku wiedzy o losach autografu *Hausbucha*

¹⁰⁹ K. Kallaur, *Ludwig Wilhelm Brüggemann i jego dzieło*, Słupsk 2011, s. 65, 72–75, 88–89.

¹¹⁰ J. von Bohlen, op. cit., s. 562–564.

¹¹¹ Ibidem, s. 565.

¹¹² Julius von Bohlen należał do utytułowanej rodziny ziemiańskiej (szlacheckiej) na Pomorzu i posiadał kontakty na płaszczyźnie towarzyskiej czy stanowej z członkami rodu von Wedel. Nie wydaje się więc, że miałby utrudniony dostęp do oryginału kroniki, gdyby on istniał w trakcie prac nad edycją tego źródła. *Hausbuch* Joachima Wedla najpewniej zaginął między 1835 a końcem lat siedemdziesiątych XIX w.

Joachima von Wedla zachowane odpisy stanowią podstawę do prowadzenia badań nad wartością historyczną i literacką dzieła. Dziś znamy ich osiem, przechowywanych w kilku instytucjach w Polsce, Niemczech i Szwecji.

Pierwszy z odpisów to wspomniany już egzemplarz kantora Christoph'a Kiela (*Joachim von Wedeln weyland auf Blumberg, Repplin, Cremtzw, Latzkow und Gertzlow Erbherrn, Annales oder Haus-Buch, worinnen die vornehmsten Geschichten, so sich von Anno Christi 1500 bis ad Annum 1606 sowohl in Pommern, als auch in gantz Europa und andern Örtern zugetragen, mit sonderbahrem Fleiss nicht allein aufgezeichnet, sondern auch hin und wieder mit schönen Moralibus und Sententiis ausgeziert und ausgeschmücket sind*). Przechowywany jest on obecnie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu (rkps 169)¹¹³. Tom ten składa się z 345 kart, w tym 336 zapisanych jedno i obustronnie¹¹⁴. Prócz zasadniczego tekstu na marginesach znajdują się zapiski odsyłające do cytowanych dzieł lub cytaty z różnych autorów dołączone do pracy, które w edycji J. von Bohlena zostały włączone do zasadniczego bloku tekstu kroniki.

Kolejny z odpisów we fragmentach przechowywany jest w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie, w Zbiorze Samuela Gottlieba von Lopera (sygn. 43: *Excerpta aus Joachim von Wedels Annalibus Manuscript durch, H. Christian Schöttgen Prof. et Rect. Gymnasii et Scholae Stargard*). Stanowi opisany przez W. Böhmera egzemplarz z Biblioteki Löperów (Löpersche Bibliothek, mscr. 54), która w 1834 r. trafiła do zbiorów wspomnianego już Pomorskiego Towarzystwa Historyczno-Archeologicznego w Szczecinie, a następnie jako depozyt do szczecińskiego archiwum. Odpis ten wykonał czy też posiadał w połowie XVIII w. wspomniany już pierwszy wydawca fragmentów kroniki domowej, profesor gimnazjum stargardzkiego Christian Schöttgen, a następnie trafił do kolekcji Samuela G. Löpera, pomorskiego kolekcjonera pamiątek przeszłości. Tom ten składa się z kilkuset kart zapisanych obustronnie (bark paginacji)¹¹⁵.

¹¹³ Na grzbiecie okładki ma on sygnaturę Biblioteki Ziemstwa Kredytowego (Sect. III Nr. 9), a wewnątrz na stronie tytułowej pieczętkę ziemstwa. Odpis kroniki domowej przechowywany w Toruniu jest jak dotąd jedynym egzemplarzem opublikowanym w bibliotece cyfrowej, skany rękopisu: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/56974/edition/7373> (1 II 2025).

¹¹⁴ Format książki 337 x 207 (arkusze 337 x 414) mm. Okładkę stanowi cienka deska obłożona papierową okładziną.

¹¹⁵ Format książki 197 x 160 mm. Okładkę stanowi gruba tektura obłożona cienką skórą z tłoczeniami. Na grzbiecie naklejka z nr 54.

Zawiera on większość treści kroniki domowej Wedla, przede wszystkim opisy i informacje o historii powszechnej i dziejach Pomorza. Opuszczone zostały fragmenty, które w całości przepisał już w 1613 r. do swej kroniki Szczecina Paul Friedeborn¹¹⁶, a także większość rozważań dotyczących spraw rodzinnych.

Następny egzemplarz zachował się w Landesarchiv w Greifswaldzie w zbiorze rękopisów (Rep. 38f Handschriften), który tworzy pozostałość po depozycie Pomorskiego Towarzystwa Historyczno-Archeologicznego w szczecińskim archiwum sprzed 1945 r. Stanowi on kopię, która w przeszłości była w posiadaniu braci Adelungów – radcy sądowego Wilhelma Friedricha (1741–1810) i Johanna Christoph’a (1732–1806), bibliotekarzy elektorów saskich w Dreźnie¹¹⁷. Ten rękopis, podobnie jak kopia Kiela, powstał w drugiej połowie XVIII w., ma również rozbudowany tytuł *Joachim von Wedeln weyland auf Blumberg, Repplin, Cremtzow, Latzkow und Gertzlow Erbherrn, Annales oder Haus-Buch, worinnen die vornehmsten Geschichten, so sich von Anno Christi 1500 bis ad Annum 1606 sowohl in Pommern, als auch in gantz Europa und andern Örtern zugetragen, mit sonderbahrem Fleiss nicht allein auffgezeichnet, sondern auch hin und wieder mit schönen Moralibus und Sententiis ausgeziert und ausgeschmücket sind*¹¹⁸. Tom ten składa się z 296 kart zapisanych obustronnie. Egzemplarz ten nie zawiera jednak marginaliów¹¹⁹. Na karcie przedtytułowej znajduje się wklejka z notatką opracowaną przez Johanna Wilhelma Kutschera (1791–1876) z czerwca 1858 r., że na podstawie informacji udzielonych przez pana von Wedel z Sielska (Sillingsdorf) odpis kroniki ma generał von Wedel w Bystre (Ludwigsdorf) koło Oleśnicy (Oels) na Śląsku, a oryginał bez luk w tekście znajduje się u pana von Wedel w Krępcewie.

Kolejne dwa egzemplarze zachowały się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Greifswaldzie, wspomniał o nich w 1882 r. J. von Bohlen. Pierwszy z nich obejmuje kompletny tekst kroniki¹²⁰. Księga ta była

¹¹⁶ Kopista oznaczył w odpisie niezamieszczone fragmenty odwołaniami do pracy Paula Friedeborna, podając tom i stronę.

¹¹⁷ Adelungowie posiadali kolekcję archiwaliów (oryginałów i odpisów), którą w XIX w. otrzymało towarzystwo historyczne w Szczecinie. Na okładce i karcie przedtytułowej zachowały się dwie pieczęcie tej ostatniej organizacji.

¹¹⁸ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38f Hs. Adelung Nr. 7.

¹¹⁹ Format książki 336 x 205 (arkusze 336 x 410) mm. Okładkę stanowi gruba tektura obłożona papierową okładziną.

¹²⁰ Bibliothek der Universität Greifswald, Manuscripta Pomeraniae, Ms 31.

przechowywana już w XVIII w. w zbiorach uniwersyteckich (ex Bibl. Academica Nr 207; MSS Pomer. Fol. 20). Tom nie zawiera karty tytułowej, na wewnętrznej wklejce okładki zachowała się notatka, że kronikę opublikowano w 1882 r. w Stuttgarcie, a jej autorem jest Joachim von Wedel, który studiował w Greifswaldzie i Frankfurcie, był landra-tem¹²¹. Cały tekst kroniki domowej został zawarty na 894 stronach¹²².

Drugi odpis stanowi – jak już zarejestrował J. von Bohlen w komentarzu do publikacji z 1882 r. – wyciąg z kroniki domowej von Wedla powstały w październiku 1726 r. (*Joachimis Wedelii Chronica Pomeraniae quod curari describendum anno 1726 mense Octobris*)¹²³. Manuskrypt ten obejmuje przede wszystkim opisy wydarzeń na Pomorzu oraz spraw rodzinnych. Poza tym autor wyciągu nie ujął fragmentów, które Wedel przepisał z kroniki Klempzena (Kantzowa) oraz tych, które zacytował już Paul Friedeborn w opisie historycznym Szczecina. Tom obejmuje łącznie 79 kart, częściowo numerowanych, zapisanych obustronnie¹²⁴.

Kolejne dwa odpisy kroniki przechowywane są w Stadtarchiv Stralsund i pochodzą z miejscowych kolekcji prywatnych. Pierwszy tom stanowi kopię *Hausbucha* z 1692 r.: *Joachim von Wedel Weilandt aus Blumberg, Reppelin, Cremtzow, Latzkow und Gertzlów Erbthern Annalen oder Hausbuch worin die vornemsten Geschicht so sich von Christi 1501 bis ad anno 1606 sowohl in Pommern als auch in gantz Europa und andern Orten begeben und zugetragen mit sonderbarn fleiss nicht allen aufgezeichnet besondern auch hin und wider mit schön Moralen und Sententhien aufgezeichnet und geschmückt noch des autoris eigenhandigen Concept abgeschrieben 1692*¹²⁵. Kopia pierwotnie była własnością wspomnianego już radcy Gottlieba Christiana Friedricha Mohnike (1781–1841), następnie została kupiona przez Bibliotekę Miejską w Stralsundzie (Stadtbibliothek Stralsund Hs 172) i z czasem

¹²¹ Ponadto w notce wskazano za posłowiem Bohlena, że kronika stanowi bezcenne źródło do dziejów rodu von Wedel, a także dla Pomorza w drugiej połowie XVI w.

¹²² Format 335 x 205 mm. Część składek ma wymiar 345 x 205 mm. Okładkę stanowi gruba tektura obłożona papierową okładziną, na rogach i grzbiecie użyto brązowej skóry. W górnej części grzbietu naklejki z sygnaturami bibliotecznymi (MSS Pomer. Fol. 20; Ms 31), a także skrótowy tytuł: *Wedels Pomm. Chronic.*

¹²³ Bibliothek der Universität Greifswald, Manuscripta Pomeraniae, Ms 368 (Nr. II, 29).

¹²⁴ Format 202 (207) x 167 mm. Okładkę stanowi cienka deska obłożona niebieskim papierem. Rogi okładki oraz grzbiet wykonane ze skóry tytuł: *Joach. Wedelii Chronica Pomeraniae* oraz nad nim naklejka z sygnaturą Ms 368.

¹²⁵ Stadtarchiv Stralsund, Handschriften Nr 398.

wraz najstarszym księgozbiorem przekazano ją do archiwum miejskiego. Tom obejmuje całość tekstu kroniki, który przepisany został na 348 kartach zapisanych obustronnie. Ponadto na marginesach występują niewielkie zapiski dodatkowe, są to uzupełnienia tekstu głównego powstałe w trakcie sprawdzania jego poprawności¹²⁶.

Drugi ze stralsundzkich odpisów pochodzi ze zbiorów radcy handlowego (Commerzienrat) Carla Friedricha Poggego¹²⁷. Nie jest to pełny odpis, lecz bardzo obszerny wyciąg i składa się z 438 kart obustronnie zapisanych¹²⁸. Ponadto zawiera zapiski marginalne. Odpis ten nie ma strony tytułowej, tylko na górnym marginesie pierwszej karty z tekstem kroniki zawarto tytuł: *Joachim von Wedel Weilandt aus Blumberg, Repplin, Cremtzow, Latzkow und Gertzlow Erbherrn, Annales oder Hausbuch, worin die vornemsten Geschichte so sich von Christi 1501 bis ad ann: 1606 sowohl in Pommern als auch in gantz Europa begeben, mit sonderbahren Fleiss und allein verzeichnet, besondern auch hin und wider mit schön Moraloibus und Sententhiis ausgezeichnet sindt*. Wyciąg ten nie zawiera m.in. początku, wprowadzenia, rozpoczyna się opisem wydarzeń 1501 r., a np. rok 1606 został przedstawiony bardzo skrótowo – brak m.in. całej mowy pogrzebowej poświęconej zmarłej Ilsi von Wedel. Z kolei na marginesach występują zapiski dodatkowe – odwołania do cytatów, a także same cytaty.

Ostatni ze znanych odpisów pochodzi ze spuścizny Th. Gadebuscha¹²⁹ i jest obecnie przechowywany w Riksarkivet w Sztokholmie (Gadebuschska Samlingen Nr 19). Odpis, będący w rzeczywistości wyciągiem o tytule *Ioachimi Wedelii Chronicon Pomeraniae. Anno 1726 mense Octobris*, pochodzi z 1726 r. i pierwotnie należał profesora greifswaldzkiej uczelni Adreasa Westphala. On też na odwrocie strony tytułowej umieścił notatkę, że nie skopiował całego *Hausbucha* Joachima von Wedla, gdyż zawiera on dane o historii całej Europy i historii powszechnej. Ponadto dodał, że ze względu na to, iż

¹²⁶ Format 350 (360) x 210 (215) mm. Okładkę stanowi gruba tektura obłożona papierową okładziną. Na grzbiecie skrót tytułu *Wedel's Chronik*.

¹²⁷ Stadtarchiv Stralsund, Handschriften Nr 891. Na wewnętrznej stronie okładki znajduje się wyklejka z informacją drukowaną, że księga była częścią zbioru książek radcy Poggego.

¹²⁸ Format 335 x 200 (205) mm. Okładkę stanowi gruba tektura obłożona papierem marmurkowym. Grzbiet wykonano ze skóry, z naklejką ze skrótem tytułu: *von Wedels Annales 1500–1606*.

¹²⁹ Na wewnętrznej stronie okładki na wklejce znajduje się ekslibrys biblioteki tego pomorskiego naukowca i polityka (Ex Bibliotheca Thom. Henr. Gadebuschii).

wiele informacji Wedel zaczerpnął bezpośrednio z kroniki Klempzена, a fragmenty zawarte są też w dziele Friedeborna o Szczecinie, w tym wyciągu zostały one opuszczone. Jednocześnie podkreślił wagę kroniki domowej Wedla, gdyż zawiera ona dużo danych o przeszłości Pomorza, że w niej są „odkryte błędy ostatnich władców pomorskich popełnione w trakcie ich rządów”¹³⁰. Ponadto Westphal przygotowując swój wyciąg, pominął część spraw rodzinnych von Wedel, m.in. ze wstępu, ale również i kolejnych partii kroniki, np. całkowicie pominął śmierć i pogrzeb (też tekst mowy pogrzebowej) żony Ilsy von Wedel w 1606 r.

3.2. Treść kroniki domowej

Kronika domowa Joachima von Wedla stanowi jeden z pomników historiografii pomorskiej czasów nowożytnych. Autor, o czym wspomniano wyżej, był dobrze wykształconym reprezentantem elity stanowego społeczeństwa pomorskiego, czyli szlachty¹³¹.

Jego pozycja społeczna i gospodarcza, a także wyniesione z czasów studiów i nauki zamiłowanie do wiedzy, zwłaszcza historycznej, najpewniej stały się podstawą do podjęcia pracy nad kroniką domową, określaną w kulturze niemieckiej *Hausbuch*. Autor kroniki uważał, że historia jest nauczycielką życia, zwierciadłem życia sprawiedliwego. We wstępie, cytując antycznych pisarzy, wskazywał na potrzebę poznania dawnej przeszłości, by móc prowadzić prawe życie¹³².

Życie prawe i dobre, wiedzione m.in. za sprawą jego miłości do dobrej prawdziwej nauki, wiązał on nierozdzielnie z wiarą chrześcijańską, będącą podstawą egzystencji człowieka, osiągnięcia mądrości i łaski. Autor uważał, że wiara w Jezusa Chrystusa daje „mądrość, prawdę, sprawiedliwość, stałą niezmienną trwałość, zdrowie, radość spełnienia i szczęśliwości zarówno tu na ziemi, jak i tam w wieczności, a jego dusza może cieszyć się wszelkim dobrem”¹³³. Dlatego widząc w życiu wiele

¹³⁰ Wie denn auch ein Fehler derer letzten Pommerschen Hertzoge mit vieler Freyheit in diesem Chronico sind entdeckket worden. Riksarkivet Stockholm, Gadebuschska Samlingen Nr 19.

¹³¹ Wedel wskazał na swe zamiłowanie do nauk wyzwolonych (*Liberalibus studiis*), ale również nauk prawnych czy politycznych, *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 4.

¹³² Ibidem, s. 1–2.

¹³³ „Die vollkommene weisskeit, wahrheit, gerechtigkeit, immerwährende unwandelbahre beständigkeit, gesundheit, freunde die fülle und seeligkeit, hie zeitlich und dort ewiglich, und mag seine seele im guten wohnen”, ibidem, s. 4.

złych wydarzeń w przeszłości i współcześnie, złych też nauk, rozpoczął pracę nad dziełem, w którym przekaze potomnym wiedzę o przeszłości będącą podstawą spokoju i uczciwości w życiu i działaniu¹³⁴.

Joachim von Wedel kierował pracę do swych dzieci i kolejnych pokoleń rodu. Wskazywał im w czterech obszernych punktach zasady dobrego, cnotliwego, sprawiedliwego życia rodzinnego, społecznego i politycznego, aby mieli zawsze miłość i wiarę w Boga, okazywali szacunek władzy książęcej, aby zachowywali umiar, stronili od zbytku, a umiłowali pokój i jedność w rodzinie. Mieli okazywać innym ludziom szacunek, zaufanie, nie wywyższać się wobec innych, aby w rodzinie i wobec innych wystrzegali się kłamstwa, fałszu, tyranii, gniewu, oszustwa, nieuczciwości, aby w życiu kierowali się umiarem, unikali zbytku i blichtru, rozrzutności czy przepychu itd. Według autora kroniki domowej, jeśli czytelnicy będą stosować jego nauki i rady ojcowskie, to Bóg Ojciec będzie im błogosławił w życiu doczesnym, a też będą mieli wówczas szczególną szansę na uzyskanie życia wiecznego w niebie¹³⁵.

Joachim von Wedel nie podał w kronice informacji, kiedy podjął się jej opracowania i dlaczego zakończył prace nad nią wraz ze śmiercią żony Ilsy w 1606 r. Niekiedy w literaturze pojawia się informacja, że prace nad kroniką rozpoczął w 1581 r. Odwołanie do tej daty wynika z niezrozumienia przez część czytelników postłowa J. von Bohlena¹³⁶. Wskazana data jest raczej nie do przyjęcia, bo w początkowych partiach kroniki (1503) pisze o przejściu sądu miejskiego w Szczecinie przez księcia Jana Fryderyka, opisuje więc wydarzenia z 1594 r.¹³⁷ Z kolei przybliżając objęcie tronu w Anglii przez Elżbietę I w 1558 r., napisał, że panowała do 1603 r.¹³⁸

Najpewniej prace nad kroniką domową podjął będąc już w sile wielu, choć mógł przygotowywać się do pisana dużo wcześniej,

¹³⁴ Ibidem, s. 5.

¹³⁵ Ibidem, s. 6–8.

¹³⁶ C. F. von Wedel, *Uebersicht der Familien-Geschichte*, bpag. J. Bohlen stwierdził, że posiada faksymile dokumentów napisanych ręką autora *Hausbucha* i w przypadku odnalezienia/udostępnienia badaczom autografu będzie można porównać charakter pisma księgi i dokumentów. Pozwoli to rozstrzygnąć, czy Wedel pisał ją samodzielnie i dlaczego w odpisach są luki, które mogły wynikać z nieodczytania oryginału przez kopistów z powodu złego charakteru pisma autora dzieła, J. von Bohlen, op. cit., s. 565.

¹³⁷ *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel*, s. 16.

¹³⁸ Ibidem, s. 181. Podobnie opisując ślub Marii, królowej Szkocji z Henrykiem Stuartem w 1565 r., wskazał, że owocem tego małżeństwa był syn Jakub, który od 1603 r. panował jako król nie tylko Szkocji, ale też Anglii, ibidem, s. 206, 210.

gromadząc bibliotekę i pisząc inne prace, w tym te już wymienione: *Opusculum von Regimentsordnung* oraz *Paralipomena Pomeranicae historiae*¹³⁹. Bezpośrednim impulsem do jej podjęcia mógł być koniec XVI w., a więc rok 1600, wejście w nowe stulecie, nasuwające się pytanie, co ono przyniesie. We wstępie wskazał, że zbiera on wszystko, co wydarzyło się w ostatnich 100 latach¹⁴⁰. Innym powodem do napisania kroniki mogła być śmierć żony Illy w 1606 r., utrata małżonki mogła być impulsem do pracy intelektualnej. Tym wydarzeniem zamyka on bowiem swą narrację.

Ale w kronice zawarto również informacje, których nie napisał jej autor. Była uzupełniania. Po wpisie o narodzinach syna Hassego 1 stycznia 1580 r. został dodany akapit o jego śmierci 31 maja 1633 r.¹⁴¹ Z kolei o synu Levinie (ur. 1597) znalazła się nota, że zakończył życie w słuźnym wieku¹⁴².

Kronika jest bardzo obszernym dziełem literackim, w formie rękopisu, obejmuje przeszło 700 stron tekstu. Edycja J. von Bohlena składa się z 555 stron. Na kartach księgi autor zawarł wydarzenia z lat 1500–1606. Opisał w niej zagadnienia dotyczące znanego mu świata, czyli Europy, ale także podał informacje o odkryciach geograficznych, osobach z tym związanych, np. Krzysztofie Kolumbie czy Amerigo Vespuccim. Ważne miejsca w narracji zajmują wydarzenia związane z dziejami politycznymi ówczesnej Europy: rywalizacja między monarchiami – cesarzami z dynastii Habsburgów – a władcami Francji, powstanie wielkiej monarchii Karola V (cesarza i króla Hiszpanii), rywalizacja Walezjusów i Habsburgów we Włoszech i w Niderlandach, rozbudowa potęgi Turcji na Bałkanach, rozwój potęgi Anglii Tudorów, dalej reformacja i ruchy religijne w XVI w., działalność Marcina Lutra i innych reformatorów, wojny religijne, kształtowanie się Kościołów protestanckich w różnych krajach, działania papieżstwa i Kościoła katolickiego – ruch kontrreformacji. Wedel opisuje również wydarzenia w Polsce i w krajach nadbałtyckich, np. wojny w Inflantach. W opisy dotyczące dziejów powszechnych wplata bardzo dużą liczbę informacji genealogicznych dotyczących władców krajów składających się na cesarstwo (Rzeszę), ale też innych państw (np. Polski, Szwecji, Danii, Francji, Anglii, księstw włoskich itd.),

¹³⁹ W kronice odwołuje się kilkukrotnie do swoich innych prac, m.in. przy opisie kongresu szczecińskiego 1570 r., *ibidem*, s. 227, 234, 281.

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 5.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 278.

¹⁴² *Ibidem*, s. 363.

omawiając narodziny członków rodów panujących, mariaże czy zgony. Dzieje powszechne uzupełnia również informacjami o życiu znanych postaci: humanistów i naukowców, pisarzy, poetów, lekarzy, prawników, astronomów/astrologów (np. Mikołaja Kopernika), podróżników i odkrywców, wojskowych, duchownych, ale także ludzi marginesu, np. przestępców. Opisuje również wydarzenia nadzwyczajne i klęski elementarne (powodzie, pożary, burze itd.). Przywołuje też wydarzenia fikcyjne/fantastyczne, np. narodziny kilkudziesięciu dzieci z jednej matki, opis ludożerców zjadających kolonistów hiszpańskich w Brazylii¹⁴³ czy utrzymywanie przez sułtana Bajazyda 7 tys. myśliwych i 600 tys. psów myśliwskich¹⁴⁴. Podaje także często dane o zdarzeniach astronomicznych, np. koniunkcji planet w 1584 r.¹⁴⁵

Opisał również wprowadzenie kalendarza gregoriańskiego w 1582 r. w krajach katolickich i opór władców ewangelickich. Informację o nowej rachubie czasu wzbogacił informacją, że twórcą nowego kalendarza był profesor medycy Luigi Giglio z Perugii, wyjaśnił także nową rachubę czasu¹⁴⁶.

Kolejną grupą wydarzeń zawartych i komentowanych przez Joachima von Wedla są dzieje księstwa pomorskiego oraz panującej w nim dynastii Gryfitów, poczynając od panowania Bogusława X, narodzin Barnima IX Starego w 1500, po śmierć i pogrzeb Bogusława XIII w 1606 r. oraz podział spadku między jego pięciu synów. Autor przedstawia sprawy rodu panującego, m.in. układy o dziedziczeniu, zarząd nad księstwem, wydarzenia polityczne, społeczne czy religijne (reformacja). Z pietyzmem opisuje najważniejsze bodajże wydarzenie dyplomatyczne na Pomorzu – kongres szczeciński w 1570 r., choć też wskazuje w kronice, że ocenę samego kongresu i zawartego traktatu pokojowego przedstawił swym dziele *Paralipomena Pomeranicae historie*¹⁴⁷. Omawia również klęski elementarne mające miejsce w księstwie, np. pożary miast.

Ostatnią grupą informacji zawartych w kronice domowej są wiadomości rodowe i rodzinne, związane narodzinami, małżeństwami czy śmiercią dalszych i bliższych krewnych oraz powinowatych. Dzieło Joachima von Wedla stanowi wręcz skarbnicę wiedzy o genealogii szlachty pomorskiej. W ramach opisów rodzinnych zawarł również

¹⁴³ Ibidem, s. 289.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 290.

¹⁴⁵ Ibidem, s. 297.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 284–285.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 232–235.

informacje o dobrach ziemskich, zachodzących w nich wydarzeniach, ale także poddanych wywodzących się z ludności chłopskiej.

Opisy wydarzeń Joachim von Wedel opatrzył często komentarzami dydaktycznymi (pedagogicznymi) i ocenami moralnymi czy społecznymi, mającymi stanowić dla czytelników przestrożę, pouczenie, ostrzeżenie, wskazówkę do postępowania w życiu. Już we wstępie wskazał, że kronika jest dziełem nie tylko historycznym, ale i dydaktycznym, wychowawczym.

Dydaktyzm i moralizatorstwo w pisarstwie Wedla ujawnia się szczególnie w charakterystyce rządów i działalności księcia szczecińskiego Jana Fryderyka. Opisując budowę przez tego władcę dworku myśliwskiego w Podlesiu i założenie rewiru łowieckiego przez niego w Puszczy Goleniowskiej, zawarł również dygresję o myślistwie, a także rozmówanych w nim królach, książętach i możnych¹⁴⁸. W tym wywodzie wskazał, że myślistwo jest godną rozrywką monarchy i działaniem prozdrowotnym, lecz też uzależnia i prowadzi do złego, niektórzy władcy zapominają bowiem o swych państwach i poddanych, które popadają w ruinę, a oni oddają się tylko tej przyjemności¹⁴⁹. Był to przytyk wobec księcia szczecińskiego Jana Fryderyka¹⁵⁰. Ponadto przy opisie pogrzebu tego władcy autor wskazał na niedostatki wymiaru sprawiedliwości (działanie Sądu Nadwornego), z powodu niedostatecznej uwagi władcy poświęcanej działaniem tej instytucji. Punktował również inne niedociągnięcia w zarządzeniu księstwem będące „grzechem” zmarłego Gryfity (małwersacje, bark nadzoru nad dworzanami), m.in. spowodowane niepowołaniem radców ziemskich (landratów). Poza tym uważał, że książę ten był bardzo podatny na opinię złych doradców, a także zbyt rozrzutny, czym doprowadził skarb książęcy do ogromnych długów¹⁵¹. Z opisu panowania Jana Fryderyka widać, że

¹⁴⁸ Wymieniając władców miłośników polowań, kronikarz wskazał również na księcia polskiego Bolesława V Wstydliwego, a także króla Władysława Jagiełłę, a ponadto na jednego z biskupów krakowskich Pawła, *ibidem*, s. 290.

¹⁴⁹ *Ibidem*, s. 290–292.

¹⁵⁰ „Sonst ist auch hertzog Johann Friedrich daselbst am liebsten als sonst an keinem ort im gantzen lande gewesen, ja dessenthalben regiment, land und leute, haus und hof vergessen und verlassen” („Poza tym książę Jan Fryderyk przebywał tam najchętniej jak w żadnym [innym] miejscu w całym kraju, zapominając i opuszczając się z tego powodu w rządzeniu, o kraju i ludziach, zamku i dworze”), *ibidem*, s. 292.

¹⁵¹ Zarzucał władcy zamięłowanie do zbytku, bark oszczędności, utrzymywanie licznych rezydencji, a także za duże wydatki na rzecz żony Erdmuty i jej fraucymeru, *ibidem*, s. 389–392.

autor kroniki był dobrze zorientowany w działalności książęcych urzędników Joachima Chinowa i Petera von Kamecke, w ich malwersacjach i intrygach¹⁵². Podobnie dokładnie opisał proces trzech rentmistrzów z domen w Wolinie, Lęborku oraz Szczecinku, a także inne zdarzenia.

Podstawa źródłowa pracy Joachima von Wedla jest bardzo różnorodna, to wiedza zebrana podczas nauki i studiów, opracowania rękopiśmienne własne i obce, literatura antyczna i współczesna autorowi *Hausbucha*, dalej przekaz ustny, a także autopsja, czyli czynny lub bierny udział w wielu wydarzeniach społecznych, politycznych, okolicznościowych jako przedstawiciel stanu szlacheckiego już w dorosłym życiu (poseł na sejmy, landrat, dworzanin książe, komisarz wizytacyjny).

Joachim von Wedel znał bardzo dobrze dotychczasowy dorobek historiograficzny pomorski, nadal pozostający w formie rękopiśmiennej. Odwołuje się on w kronice do prac Johanna Bugenhagena, Thomasa Kantzowa, Nicolausa Klempzena, dalej Valentina von Eickstedta. Niewątpliwie zna on również i cytuje opracowania historyczne Alberta Krantza czy Davida Chytreusa o krajach saskich, a także ówczesne almanachy wiedzy powszechnej, w tym kosmografię Sebastiana Münstera czy atlasy Abrahama Orteliusa. Posiadał też na pewno w swoich zbiorach opracowania Erazma z Rotterdamu i *Les six livres de la République* Jeana Bodina, być może w oryginale lub łacińskim przekładzie z 1586 r. Miał również kronikę polską Marcina Kromera (*De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*), której przekładu na język niemiecki dokonano w 1562 r.¹⁵³

Studia uniwersyteckie i wykształcenie klasyczne Joachima von Wedla znalazły odzwierciedlenie w wykorzystaniu w *Hasbuchu* sze-rokiego wachlarza pisarzy antycznych. Wedel sięgał i cytował klasyków greckich (Platon, Arystoteles, Ksenofont, Polibiusz, Plutarch i in.), a także rzymskich (Seneka, Cyceron, Liwiusz, Tacyt, Pliniusz, Owidiusz i in.). W treści kroniki odwoływał się również do pisarzy chrześcijańskich, Ojców i Doktorów Kościoła powszechnego, w tym Jana Chryzostoma, św. Augustyna, dalej Laktancjusza czy Sokratesa Scholastyka i in. Ważne miejsce w jego przekazie zajmują prace teologów i pisarzy ewangelickich, poczynając od pism Marcina Lutra, Filipa Melanchtona, Jana Bugenhagena i in.

¹⁵² Ibidem, s. 366–367.

¹⁵³ Wedel mógł również posiadać inne opracowanie Marcina Kromera, *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et re publica regni Polonici libri duo* (pol. Polska, czyli o położeniu, mieszkańcach, obyczajach, urzędach i Rzeczypospolitej Królestwa Polskiego ksiąg dwie). Opublikowane zostało ono w Kolonii w 1577 r.

Odwołując się do autorów antycznych oraz Ojców Kościoła, Joachim von Wedel umieścił w swej kronice pełne cytaty z ich dzieł. Z kolei wobec autorów współczesnych (nowożytnych) najczęściej podając źródło (autora i jego dzieło), streszczał zacerpnięte myśli własnymi słowami, niekiedy tylko przywoływał w oryginale fragmenty w formie cytatów, zwłaszcza jeśli były one w języku łacińskim.

Joachim von Wedel z racji zajmowanych stanowisk – dworzanin, radca ziemski, komisarz wizytacyjny – miał również dostęp do dokumentów kancelarii książęcej i archiwum książęcego. Wiedzę z nich zacerpniętą wykorzystywał w narracji, niekiedy cytując fragmenty dokumentów.

4. Wnioski

Joachim von Wedel stanowi przykład jednego z reprezentantów elity księstwa szczecińskiego – wykształconego i świadomego swej wiedzy oraz kwalifikacji intelektualnych, a także pozycji społecznej i politycznej szlachcica. Choć pozostawał ziemianinem, to aktywnie uczestniczył w życiu publicznym i politycznym księstwa. Posiadane wykształcenie, wiedza oraz doświadczenie życiowe (gospodarza i czynnego polityka) predestynowały go do podjęcia pracy pisarskiej. Opracował on kilka manuskryptów, z których do dziś znana jest omówiona kronika domowa (*Hausbuch*), będąca sumą nie tylko jego wiedzy, ale również doświadczeń życiowych i przemyśleń. Według zamierzeń autora miała pełnić funkcję „poradnika” intelektualnego, życiowego i moralnego dla jego potomków, ale już praktycznie w momencie powstania stała się dziełem publicznym, znanym i komentowanym przez innych polihistorów i historyków pomorskich. Do dziś stanowi ona skarbnicę wiedzy o Pomorzu, dynastii książęcej, rodzie von Wedel i szlachcie, ale również świadectwo percepcji oraz postrzegania świata przez jej autora, przez ówczesne elity szlacheckie na Pomorzu.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Książąt Szczecińskich, sygn. I/4038, I/5180, II/663; Archiwum Książąt Wołogoskich, sygn. 2170; Sąd Kameralny Rzeszy, sygn. 1842; Sąd Nadworny w Stargardzie, sygn. 1470,

- 1471; Zbiór Samuela Gottlieba Loepera, 43; Wedel Carl Friedrich von, Uebersicht der Familien-Geschichte des Geschlechts Wedel, rkps powielony, bpag., AP Szczecin, Biblioteka B.10774
 Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, Rękopisy, rkps 169
 Bibliothek der Universität Greifswald, Manuscripta Pomeraniae, Ms 31, Ms 368
 Landesarchiv Greifswald, Rep. 38f Handschriften, Adellung, nr 7
 Riksarkivet Stockholm, Gadebuschska Samlingen, nr 19
 Stadtarchiv Stralsund, Handschriften, nr 398, 891

Źródła drukowane

- Ältere Universitätsmatrikeln. I. Universität Frankfurt a. O.*, Bd. 1: 1506–1648, hrsg. von E. Friedländer, Leipzig 1887
Ältere Universitätsmatrikeln. II. Universität Greifswald, Bd. 1: 1456–1645, hrsg. von E. Friedländer, Leipzig 1893
 Balckum J., *Magnificat Das ist Der Lobgesang der Jungfraw Mariae in Acht Predigten, kürztzlich und einfeltig erkleret*, Alten Stettin 1610
Bartholomäi Sastrowen Herkommen, Geburt und Lauff seines gantzen Lebens, Bd. 1–3, hrsg. von G. Ch. F. Mohnike, Greifswald 1823–1824
 Cramer D., *Das Grosse Pomrische Kirchen Chronicon*, Alten Stettin 1628
 Friedeborn P., *Historische Beschreibung der Stadt Alten Stettin in Pommern*, Alten Stettin 1613
 Friedeborn P., *Historyczny opis miasta Szczecina [z 1613 roku]*, t. 1–3, tł. R. Simiński, J. Grzelak, A. Gut, M. Cieśluk, oprac. E. Rymar, J. Grzelak, P. Gut, R. Simiński, A. Gut, M. Cieśluk, Szczecin 2022
 Gadebusch Th., *Ueber die Geschichte von Pommern*, Greifswald 1771
Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel aus Krempzow Schloss und Blumberg Erbgeessen, hrsg. von J. von Bohlen, Tübingen 1882
Honori Nobilissimi Et Generosi Viri, Ioachimi a Wedell Crempzto & Blumenbergk, nobilissimae[ue] ipsius sponsae Elisabethae ab Arnim, Ottonis in Schoner-marck & Gerwalde, Consiliarij Marchiae, filiae, Scripta Michaelis Haslobii & Urbani Pierii M. M. Carmina, Francofurti Marchionum 1576
Lupold von Wedel's Beschreibung seiner Reisen und Kriegserlebnisse 1561–1606, Nach der Urhandschrift hrsg. und bearb. von M. Bär, Stettin 1895
 Micraelius J., *Altes Pommer Land. Nebenst Historischer Erzehlung, dero in Nähiten Dreissig Jahren, bis auff des Letzten Herzogen Bogisslai XIV. Todt, in Pommern vorgegangenen Geschichten*, Alten Stettin 1639–1640
 Schöttgen Ch., *Nachrichten zur Pommerschen Geschichte aus Joachims von Wedel Pommerscher Chronik*, „Pommersche Bibliothek” 2, 1753, 3, s. 81–96
 Vanselow A. K., *Gelehrtes Pommern oder Alphabetische Verzeichniss einiger in Pommern gebohrnen Gelehrten männlichen und weiblichen Geschlechtes nach ihren merckwürdigsten Umständen und gefertigten Schriffien*, Stargard 1728

Opracowania

- Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen*, Th. 2, Bd. 3, Berlin 1868 (Kreise Greifenhagen und Pyritz)
- Blume H., *Thomas Kantzows Hochdeutsch. Zum Sprachstand der ersten hochdeutschen Fassung seiner Pommerschen Chronic*, w: *Pommern in der Frühen Neuzeit. Literatur und Kultur in Stadt und Region*, hrsg. von W. Kühlmann, H. Langer, Tübingen 1994, s. 171–185
- Bohlen J., *Nachwort des Herausgebers*, w: *Hausbuch des Herrn Joachim von Wedel aus Krempzow Schloss und Blumberg Erbgeessen*, hrsg. von J. von Bohlen, Tübingen 1882, s. 555–566
- Böhmer W., *Übersicht der allgemeinen Chroniken und Geschichten Pommerns seit Kantzow*, „Baltische Studien” 3a, 1835, s. 66–171
- Bollnow H., *Die pommerschen Herzöge und die heimische Geschichtsschreibung*, „Baltische Studien”, NF 39, 1937, s. 1–35
- Brzustowicz G. J., *Wedlowie z Krepcewa*, „Stargardia” 3, 2003, s. 81–108
- Buchhester B., *Wedel, Wedell, Joachim von*, w: *Killy Literaturlexikon – Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes*, vol. 12: *Vo–Z*, 2. Auf., hrsg. von W. Kühlmann, Berlin 2011, s. 190–191
- Bülow G., *Wedel Joachim von*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, 41, 1896, s. 409–410
- Cieśluk M., Gut A., Gut P., *Paul Friedeborn i jego kronika / Paul Friedeborn und seine Chronik*, w: P. Friedeborn, *Historyczny opis miasta Szczecina [z 1613 roku]*, t. 1, tł. R. Simiński, J. Grzelak, A. Gut, M. Cieśluk, oprac. E. Rymar, J. Grzelak, P. Gut, R. Simiński, A. Gut, M. Cieśluk, Szczecin 2022, s. XII–LXXXVII
- Deutsch J., *Pommersche Geschichtsschreibung bis zum Dreißigjährigen Krieg*, „Pommersche Jahrbücher” 23, 1926, s. 1–36
- Fenrych W., *Kroniki Jana Bugenhagena i Tomasza Kantzowa o dziejach Pomorza Zachodniego w latach 1370–1464. Studium z zakresu ideologii politycznej*, Szczecin–Poznań 1965
- Grotefend O., *Bericht über die Verzeichnung der kleineren nichtstaatlichen Archive des Kreises Pyritz in Pommern*, Stettin 1924
- Gummelt G., *Auf den Spuren der Geschichte Pommerns – die Pomerania von Johannes Bugenhagen*, w: J. Bugenhagen, *Pomerania*, hrsg. vom N. Buske, Schwerin 2009, s. 13–16
- Heinemann O., *Einleitung*, w: J. Bugenhagen, *Pomernia*, hrsg. von O. Heinemann, Stettin 1900, s. I–LVI
- Kallaur K., *Ludwig Wilhelm Brüggemann i jego dzieło*, Słupsk 2011
- Kąsinowska R., *Siedziba szlachecka w Morzycy*, „Zeszyty Pyrzyckie”, 4, 1971, s. 45–62
- Klempin R., Kratz G., *Matrikeln und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, Berlin 1863

- Koch F., *Erinnerungen an D. Johann Bugenhagen Pomeranus und [– –] Schulreformerator: womit der dritten Säkular-Feier des Reformations-Festes*, Stettin 1817
- Kościelna J. A., *Lupold von Wedel (1544–1615) w podróży do Anglii i Szkocji. Przyczynek do historii pomorskiej dyplomacji*, w: *Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni dziejów*, red. R. Simiński, A. Szczepańska-Dudziak, Szczecin 2016, s. 93–114
- Leder H.-G., *Johannes Bugenhagens Pomerania – Humanistische Einflüsse auf die frühe Landesgeschichtsschreibung in Pommern*, w: *Pommern in der Frühen Neuzeit. Literatur und Kultur in Stadt und Region*, hrsg. von W. Kühnemann, H. Langer, Tübingen 1994, s. 77–99
- Petersohn J., *Die dritte hochdeutsche Fassung von Kantzows Pommerscher Chronik. Identifikation eines verkannten Geschichtswerkes*, „Baltische Studien” NF 59, 1973, s. 27–41
- Petsch R., *Verfassung und Verwaltung Hinterpommerns in siebzehnten Jahrhundert*, Leipzig 1907.
- Roszak S., *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg typu silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004
- Rymar E., *Kolegiata w Mysliborzu i skład jej kapituły (XIII–XVI w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 13, 2006, s. 9–45
- Rymar E., *Okolice Dolic w XVI w. w Kronice domowej Joachima von Wedel z Morzycy*, „Stargardia”, 3, 2003, s. 417–429
- Schmidt R., *Die Pomerania als Typ territorialer Geschichtsdarstellung und Landesbeschreibung des 16. und beginnenden 17. Jahrhundert (Bugenhagen – Kantzow – Lubinus)*, w: *Landesbeschreibung Mitteleuropas vom 15. bis 17 Jh.*, hrsg. von H.-B. Harder, Köln–Wien 1983, s. 49–78
- Strzelczyk J., *Tomasz Kantzow jako historyk na tle epoki*, w: *Th. Kantzow, Pomerania. Kronika pomorska z XVI wieku*, t. 1, tł. K. Gołda, oprac. T. Białecki, E. Rymar, Szczecin 2005, s. 11–33
- Ślizewski P., *Między badawczą rzetelnością a mitem. Tomasz Kantzow (1505–1542) – wczesny prekursor nowoczesnej historiografii Pomorza Zachodniego?*, „Przegląd Zachodniopomorski” 63, 2019, 3, s. 5–30
- Wedel D. von, *Familien Matrikel der Herren und Grafen von Wedel*, Freiburg 1997
- Wedel H. von, *Geschichte des Schlossgesessenen Geschlechtes der Grafen und Herren von Wedel*, Leipzig 1894

Joachim von Wedel and His Commonplace Book (*Hausbuch*)

Joachim von Wedel (1552–1609) is the author of a commonplace book (*Hausbuch*), which is a specific form of multi-generational family legacy called “*silva rerum*”. While he lived mostly as a landowner, he also actively participated in political life as a representative of the Pomeranian estates, and was also periodically a courtier of Duke John Friderick of Pomerania. In his youth, Wedel received a thorough university education, and throughout his life, he engaged in intellectual development, including writing political and historical studies. The analysed *Hausbuch* became his life’s work. Most probably, he wrote it in the final period of his life, perhaps between 1606 and 1609. The chronicle covers general history and the history of Pomerania from 1500 to 1606, while also providing detailed information about the von Wedel family and related families. When writing the chronicle, Wedel drew on ancient, medieval, and early modern authors, including his contemporaries; he was familiar with the works of, among others, Marcin Kromer. In addition to its historical value, the chronicle is a moralising and didactic-educational work. Wedel, a keen observer, especially of life at the court of the Pomeranian dukes, often makes critical judgments about the decisions and conduct of rulers, particularly John Frederick, as well as his successors.

The chronicle, originally intended to remain a manuscript for the educational purposes of the author’s descendants, quickly gained public recognition. It was quoted as early as 1613 by Paul Friedeborn in his historical description of Szczecin, as well as by other historians from Pomerania. The popularity of Joachim von Wedel’s work is evident from the fact that eight copies, created in the seventeenth and eighteenth centuries, have been preserved to this day. The chronicle itself was not published until 1882 by Julius von Bohlen. However, this edition is not free of errors, which is why researchers of Pomeranian history should also use the preserved copies of Joachim von Wedel’s *Hausbuch*.

Paweł Gut – dr hab. prof. USz, archiwista, historyk, pracownik Instytutu Historycznego Uniwersytetu Szczecińskiego (kierownik Zespołu Badań nad Pismem i Symbolami w Średniowiecznej i Wczesnonowożytnej Europie) oraz Archiwum Państwowego w Szczecinie.

Paweł Gut – PhD hab., professor of the University of Szczecin, archivist, historian, employee of the Institute of History at the University of Szczecin (head of the Research Group on Writing and Symbols in Medieval and Early Modern Europe) and the State Archives in Szczecin.

E-mail: pawel.gut@usz.edu.pl